

VILNIUS UNIVERSITY

JOHANAS BALTRIMAS

JUDICIAL PRECEDENT: AUTHORITY AND FUNCTIONING

Summary of Doctoral Dissertation

Social Sciences, Law (01 S)

Vilnius, 2017

The doctoral dissertation was prepared at Vilnius University in 2012–2016.

Scientific supervisor:

Prof. Dr. Egidijus Kūris (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S).

Dissertation will be defended at the session of Defence council:

Chairman – Prof. Habil. Dr. Gintaras Švedas (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01S).

Members:

Prof. Dr. Ayşe Işıl Karakaş (European Court of Human Rights, Social Sciences, Law – 01S);

Prof. Habil. Dr. Vytautas Nekrošius (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01S);

Prof. Dr. Vytautas Sinkevičius (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01S);

Doc. Dr. Vīgita Vėbraitė (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01S).

Dissertation will be defended at the session of Defence council 15th September 2017 at 10.30 a. m., at the Faculty of Law of Vilnius University, Kazimiero Leono Sapiegos (302) auditorium.

Address: Saulėtekio av. 9, LT-10222, Vilnius, Lithuania.

The Summary of the Doctoral Dissertation was sent out on 14th August 2017.

The Doctoral Dissertation is available for review at Vilnius University Library and Vilnius University website: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

VILNIAUS UNIVERSITETAS

JOHANAS BALTRIMAS

TEISMO PRECEDENTAS: AUTORITETAS IR VEIKIMAS

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2017

Disertacija rengta 2012–2016 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Egidijus Kūris (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Disertacija ginama viešame disertacijos Gynimo tarybos posėdyje:

Pirmininkas – prof. habil. dr. Gintaras Švedas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S).

Nariai:

prof. dr. Ayşe Işıl Karakaş (Europos Žmogaus Teisių Teismas, socialiniai mokslai, teisė – 01S);

prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S);

prof. dr. Vytautas Sinkevičius (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S);

doc. dr. Vīgita Vėbraītė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S).

Disertacija bus ginama Gynimo tarybos posėdyje 2017 m. rugsėjo 15 d. 10.30 val. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Kazimiero Leono Sapiegos (302) auditorijoje.

Adresas: Saulėtekio al. 9, LT-10222, Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2017 m. rugpjūčio 14 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje ir VU interneto svetainėje adresu: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

TABLE OF CONTENTS

RELEVANCE AND THE PROBLEM.....	6
THE OBJECTIVE AND METHODOLOGY	11
RESULTS OF THE RESEARCH.....	15
CONCLUSIONS.....	30
AUTHOR’S PUBLICATIONS ON THE SUBJECT OF THE DISSERTATION.....	32
PRESENTATIONS AT NATIONAL AND INTERNATIONAL CONFERENCES	32
INFORMATION ABOUT THE AUTHOR.....	33
TEISMO PRECEDENTAS: AUTORITETAS IR VEIKIMAS (REZIUMĖ).....	34
AUTORIAUS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS.....	52
AUTORIAUS PRANEŠIMAI, PRISTATYTI NACIONALINĖSE IR TARPTAUTINĖSE KONFERENCIJOSE	52
INFORMACIJA APIE AUTORIŲ	53

RELEVANCE AND THE PROBLEM

One of the yet fully unanswered questions in jurisprudence is when and why precedents are followed or departed from. Rich insights from past researches provide conflicting opinions. This proves the complexity and relevance of this question. In addition to that, in continental legal tradition courts have only recently begun to gradually acknowledge the authority of judicial precedents and, in doing so, are developing a unique and still unexplored doctrine of judicial precedent.

Difficulties of reasoning with judicial precedents lie in the essential trait of judicial case-law – it is never finished and constantly developing, but there are no well-defined rules for amending the case-law (compared to the rules for adoption of amendments to statutory law). In contrast to legislature, courts usually are allowed to overrule precedents only when certain requirements are met (social or legal context has changed, etc.). Therefore, judges have to navigate between the obligation to follow precedents and the necessity to amend judicial practice. This raises two burdens – firstly to correctly decide, whether departing from a particular precedent is appropriate, and secondly to provide persuasive justification on why the departure was carried out (or not) and, accordingly, why the principles of equality and legal stability were (or not) given the priority. If similar cases under the same statutory law are decided differently without any visible reasons, application of law might seem, to say the least, chaotic.

This challenge is closely related with the theoretical issue of where law ends and when decisions in law are influenced by factors, which can be considered as extra-legal. If one were to accept a rather narrow, non-inclusive concept of law, many legal considerations could be put into one of the two categories – reconstructive or expansionary reasoning. The first term here is used to describe the process when conclusions in legal issues are reached based only on regulation for similar cases in statutory law or judicial precedents. The second category mainly includes all the rest ways, which are practised to solve legal issues.

The definition of **reconstructive** reasoning describes both dealing with the “hard” cases and the ones, where “settled case-law” can be found. Even if there are no precedents in similar cases, earlier legal practice influences later decisions. This influence can be demonstrated with an example of two *incognito* legal systems. Once we

are presented only with the facts and quite abstract legal rule it is hard to predict, whether judicial decisions in these legal systems will be different. For instance, two legal systems can be examined, where both of them have a legal rule, prescribing sanctions for incitement of violence against a group of people. Such knowledge is not sufficient to predict in which legal system a person would be found liable for identical public announcements, encouraging violence against a sexual minority group. However, we could make predictions, once we are given information, that in one of these legal systems another person was recently prosecuted for participation in a gay pride parade and in the other system – an employer was fined for discrimination against a homosexual employee. Although these cases do not constitute a binding precedent for our case of incitement (because the cases concern different legal rules and the facts are far from similar), they logically show which legal system can be expected (not) to apply the liability for encouraging violence against a sexual minority group on the basis of aforementioned legal rule.

This example shows how precedents function by influencing future cases, which are not similar. Such influence can be explained by the work of legal principles and values, protected by the law. In the presented hypothetical example precedents serve as indicators of what are the values, protected by law. We usually expect legal systems to be coherent, otherwise they can be deemed as unjust (for example, if one is punished more strictly, than others, who committed less severe crimes). Coherence allows to build a picture of a principle or legal value, based on recent history of legal practice – principles and values can be reconstructed from past application of law (by logical method of abduction) and then applied in later cases. This trait of law is a natural consequence of the fact, that particular judges and judicial community altogether hold some sort of views and accordingly they share a tendency not to jump to eclectic conclusions.

The main weakness of a purely reconstructive approach is that it shuts functioning of law into a closed circle. If the source for the content of law is the law itself (in a strict sense), certain hardships are inevitable, when a situation is met, which was not predicted by the authors of valid legal rules. As H. L. A. Hart put it, sometimes there simply is no legal rule. There certainly is a limit to where we can extract an answer from precedents by reconstructive reasoning – sometimes earlier cases do not provide any answer or can

be too old and therefore unfit for a new context. Following precedents in such cases can lead to unjust and unpractical decisions, so there is a necessity to expand the written content of law and legal subjects must seek for solutions beyond legal texts. Often such transition beyond legal texts can be legitimised by those texts – they might redirect to some abstract principle or criteria, content of which cannot be revealed from the explicit legal text, but instead must be sought within moral, economical or other non-legal reasons. Once such legal issue is resolved, the content of (written) law is expanded. This legal reasoning is different from the previously described reconstructive reasoning and can be classified as **expansionary**.

Expansionary reasoning can serve as a vital artery, which provides fresh insights from the dynamic moral, economical, technological or other non-legal background. It is related with the active role of courts and helps to achieve higher standards of justice, fairness and economical usefulness. On the other hand, when the need to develop case-law is not sufficient, employing a more restrained reconstructive reasoning provides higher legal certainty by making judicial decisions more predictable, since they are based on previous cases.

At any given moment judicial case-law can be viewed as an unfinished mosaic with missing random pieces and some old pieces in need of replacement. This mosaic would be constantly renewed piece by piece, so the older pieces, which represent the way mosaic was envisioned earlier, do not fit in with other contemporary pieces. Each piece in this mosaic represents a particular judicial precedent. The biggest challenge here is not to confuse which piece of the mosaic represents a particular factual situation – not all situations have pieces for them, for some there are blank spots and a new piece (new precedent) must be composed. It is perhaps the most probable mistake while dealing with precedents – to use a similar already existing piece, when instead a new one should have been created either because this part of case-law mosaic was empty (in this scenario cases need to be properly *distinguished*) or is filled with an out-dated piece (this requires to *overrule* an old precedent).

Such trait is not that common for statutory law, where lawyers tend more to hold that the mosaic is finished, among other reasons, because in application of statutory law

courts do not have the authority to replace a piece of it¹. This is why reasoning with precedents can be difficult for lawyers from continental legal tradition, who can be used to seek answers only in statutory law. Because of such uniqueness, case-law requires to give up the habit of expecting that law will provide answers for all situations. Following precedents requires specific alertness – to always check, whether mosaic has a piece (or whether the piece is not out-dated) for the considered case. If there is no piece, it can be designed in accordance with the neighbouring pieces by the reconstructive reasoning or, if a new vision of mosaic is necessary, it can be designed by raising the sight from mosaic. The mosaic of judicial case-law is never finished and failing to properly apply this test raises the risk that a similar piece will be used, which means that the applied precedent will not lead to the best outcome.

This constitutes the main **problem**, which is analysed in the summarised doctoral dissertation – the challenge of telling apart when and how the case-law ought to be followed or supplemented. This question is vital for fresh doctrines of judicial precedent in continental legal systems. Courts do not have the discretion to amend their precedents whenever they find it necessary – it can only be done when a similar case is met. If legislature fails to or intentionally chooses not to amend statutory law in time, everyone is left guessing whether to follow an old precedent or to hope that courts will choose to overrule it. These predictions are important, because they can determine whether certain actions will be considered lawful, therefore courts must attempt to develop a methodology for reasoning with precedents, which helps to predict future decisions to follow or depart from a particular precedent. Otherwise, when the authority of judicial precedent is denied, there is a threat, that courts will follow, distinguish or overrule precedents without an explicit acknowledgment of these acts and will not provide any justification for it. There is no dispute, that such phenomenon is undesirable². Usually similar cases are decided similarly in all systems of the Western legal tradition, therefore

¹ Naturally, instances of judicial activism shows exceptions for this observation, but nevertheless they do not disprove the tendency.

² See, for example, BUSTAMANTE, T.; PULIDO, C. B., *et al. On The Philosophy Of Precedent Proceedings Of The 24th World Congress Of The International Association For Philosophy Of Law And Social Philosophy, Beijing, 2009*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2012, p. 48–49; JACOB, M. *Precedents and Case-Based Reasoning in the European Court of Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, p. 279; SCHAUER, F. *Thinking Like a Lawyer. A New Introduction to Legal Reasoning*. Cambridge: Harvard University Press, 2009, p. 60; SPRIGGS, J. F.; HANSFORD, T. G. Explaining the Overruling of U. S. Supreme Court Precedent. *Journal of Politics*, 2001, Nr. 63, p. 1; and others.

the choice is not whether to have or not to have a doctrine of judicial precedent, but – whether to have a well-articulated, scrutinised, doctrine or rely upon an implicit, unarticulated and, most likely, unjust doctrine of precedent³.

Overview of earlier research

There are various competing approaches towards how precedents function. Conventional reasoning with judicial precedents uses the concept of *ratio decidendi*. However, different scholars disagree on how the *ratio* should be interpreted. The best approach has been contemplated for years now (among others, by L. Alexander, A. Goodhart, G. Lamond, J. Raz, J. Stone, R. Schauer), but a unanimous view has not been settled yet. Most of attention is usually drawn towards the issue of what is the binding part of a judicial precedent and how it should be followed. The main groups of views can be summarised into seven categories: reasoning with precedents as analogy, rule-model, principles, reason-based model, the purposive method, result model and constant case-law (or settled jurisprudence) model. As already mentioned before, the role of judicial precedent's authority has been recently rising in continental legal tradition⁴, which can be seen from the growing number of research in this matter (among others, by A. Barak, C. Baudenbacher and S. Planzer, V. Fon and V. Parisi, D. N. MacCormick and D. N. Summers, T. Groppi, M. C. Ponthoreau, J. Komárek, R. Siltala). This contrasts with earlier view that reasoning with precedents is only a trait of anglo-saxon legal tradition and raises new questions for legal researchers. Functioning of judicial precedents has been contemplated in anglo-saxon jurisprudence for a longer while (notably in works by R. Cross and J. W. Harris, A. L. Goodhart, J. Stone, A. W. B. Simpson, in more recent literature by L. Alexander, E. H. Caminker, M. J. Gerhardt, J. F. Horty, K. Kress, G. Lamond, F. Schauer). Simple mechanical transfer of knowledge on reasoning with precedents from anglo-saxon legal tradition to the continental legal systems can bring unexpected results if the reception will not be done in accordance with nuances of different background. This shows that discussion on

³ GOLDSTEIN, L., *et al. Precedent in Law*. Oxford: Clarendon Press, 1987, p. 157.

⁴ See, for example, BUSTAMANTE, T.; PULIDO, C. B., *et al. On The Philosophy Of Precedent Proceedings Of The 24th World Congress Of The International Association For Philosophy Of Law And Social Philosophy, Beijing, 2009*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2012, p. 138–140.

how precedents function is active, it bears conflicting opinions, which reaffirms relevance of the considered problem in contemporary legal context – among other things, it shows the necessity to find common denominators in different positions and to understand the development of judicial precedents in continental legal tradition.

Instead of the question when precedents should be followed or departed from, which is contemplated in the summarised dissertation, most research on judicial precedents in Lithuania have been focused on the role of judicial precedents as sources of law⁵. The matter of reasoning with precedents is theoretically and practically relevant for Lithuanian legal system in the light of previously described reasons, since Lithuania, as a long time civil law system, only around the beginning of the XXI century began to expressly recognise the obligation to follow judicial precedents.

THE OBJECTIVE AND METHODOLOGY

Following precedents may serve to protect certain values, while simultaneously bringing harm to others. The objective of the research is to find what is the model of reasoning with judicial precedents, which provides a well balanced protection for legal values. For this purpose several tasks are raised: (1) finding how precedents function in the Western legal tradition, (2) identifying the values, which can benefit or suffer as a result of reasoning with judicial precedents and (3) evaluate the influence, brought to these values by different ways of reasoning with precedents. Such orientation of research was chosen with the intention to reach the highest potential of positive impact for the development of judicial precedent's doctrine in Lithuania, as well as to achieve the previously described objective of the research. In a general sense, analysis of doctoral dissertation includes the functioning of judicial precedents in the Western legal tradition.

⁵ AMBRASIENĖ, D.; CIRTAUTIENĖ, S. The Role of Judicial Precedent in Judicial Practice of Lithuania. *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 2(116); BARANAUSKAS, E. Ar teismui lengva išlikti tik interpretatoriumi? *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 2(116); BERKMANAS, T. Teismo aktyvumo kuriant ir aiškinant teisę plėtros tendencija: motyvai ir problemos. *Teisės problemos*, 2004, Nr. 2(44); GUMBIS, J. Teisės samprata: logikos taikymo problematika. *Teisė*, 2010, Nr. 76; JOKUBAUSKAS, R. Teisminio precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 5(95); KŪRIS, E. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 2(116); LASTAUSKIENĖ, G.; ŠINKŪNAS, H. Konsultacijos teisėjams kaip priemonė formuoti vienodą teismų praktiką: probleminiai aspektai. *Teisė*, 2007, Nr. 65; SAGATYS, G. Teismo precedentas Lietuvoje: konstitucinė maksima ir jos įgyvendinimo problemos. *Justitia*, 2009, Nr. 2(72); ŠIMAŠIUS, R. Teisės aiškinimas ir jo privalomumas. *Teisės problemos*, 2004, Nr. 2(44); ir kt.

The presented ways of reasoning with precedents are evaluated in regard of their impact on prerequisites of judicial precedent's authority, also considering the unique traits of different legal systems, where certain reasoning originates from. Hopefully, this approach of analysis will be able to stimulate Lithuanian legal system in the direction of improvements.

The first task of research is focused on understanding what is the current state of reasoning with judicial precedents in the Western legal tradition. This allows to precisely identify how precedents actually function and what are the reasons for the most important characteristics. This is carried out through a meta-analysis of scholarly research publications in jurisprudence (hereinafter called „special literature“), which deal with this issue and by analysing the empirical data provided in the research (for example, the frequency of departure from precedents, correlation with other factors, etc.).

The second task incorporates gathering of all the reasons for and against the authority of judicial precedent, which are mentioned in the analysed special literature. They are mostly visible in hypothetical extremities – when precedents are followed rigidly or when they are disregarded altogether. Different models with higher or lower tendency for departure from precedents frame a picture of why we should follow precedents. Reasons for and against the authority of judicial precedents in this dissertation are called the prerequisites of judicial precedent's authority. Identification of these prerequisites helps to identify what are the costs and benefits for (often dichotomous) values when a particular precedent is followed or departed from.

The third task is to explore the tools, which can help to provide the best optimal protection for prerequisites of judicial precedent's authority. This includes analysis of (1) prevailing theories on reasoning with judicial precedents, which provide clues for what is and should be held as binding and which part of precedent only has a persuasive force; (2) criteria, related to these models, which must be considered when deciding, whether facts of the cases are similar and these cases must be solved the same way; (3) criteria and bases, which are taken into account by courts, when a decision is made to depart from a judicial precedent by overruling it; (4) tools for procedural aspects in application of precedents, which can benefit the prerequisites of precedent's authority (among others, the obligation to expressly justify the overruling of a precedent, the question of

moment when precedent comes into force, functioning of vertically binding precedents, etc.).

Research methods

The main methods, employed in the presented dissertation are the analysis of judicial decisions, meta-analysis and interviews. The analysis and formulation of new observations were carried out on basis of the identified prerequisites of judicial precedent's authority. Main methods of the research are supplemented by historical analysis (exploring the development of judicial precedent's role historically in the light of question whether following precedents occurs even when their authority is not acknowledged), comparative method (exploring how precedents function in various legal systems, with particular focus on criteria for deciding to depart from precedents), linguistic analysis (on genesis of certain Latin and international terms) and others. In the process of exploring criteria of reasoning with precedents, the goal of practical applicability was taken into account – overly complicated reasoning schemes can be practically irrelevant. The methodology of legal reasoning must not function as an unpractical angled pavement trail for pedestrians, which is never used, but instead pedestrians choose a shortcut through the lawn. If a reasoning scheme can only be understood by several readers, creation of it is not a sufficient result – the dissertation was prepared with the intention to find a model for reasoning with precedents, which would be well-balanced between precision and simplicity. Hopefully, results of the research will not be far from actual (both intuitive and expressly perceived) processes, occurring when precedents are considered.

Analysis of judicial decisions included the practice by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, the Supreme Court of Lithuania and Supreme Administrative Court of Lithuania. The judicial decisions were selected by keywords, indicating that in adoption of this decision court considered relying on earlier decisions. Lithuanian judicial practice was explored in order to understand the current state of judicial precedent's doctrine in Lithuania – whether authority of judicial precedent is recognised and, if so, – how decisions to follow or depart from precedent are made. In the doctoral dissertation most illustrative practical examples are presented, which reflect the

prevailing trends. Besides this, jurisprudence of the European Court of Human Rights was analysed. This court was chosen, because awareness of its practice not only can serve as an example of reasoning with precedents, but also can reveal content of the requirement for national courts to follow their case-law, which rises from the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (other supranational jurisdictions do not cover this matter to such extent). Also, main aspects of relevant practice by the Court of Justice of the European Union, courts of United Kingdom, United States of America and others are presented in the dissertation.

Another important method in dissertation is meta-analysis. With the help of it, precedents were explored through special literature (most notably, the works by L. Alexander, A. Barak, R. Cross and J. W. Harris, D. N. MacCormick and R. S. Summers, F. Schauer, R. Siltala and J. Stone). This method was used to find how judicial precedents are perceived and actualised in researches, which were carried out earlier, as well as in courts of different legal systems. Analysed researches were selected by keywords, indicating analysis of judicial precedents and by following references from publication to publication. During the research, opinions of other authors were analysed in philosophical, axiological and economical aspects.

During the research qualitative, in-depth, half-structured interviews with legal experts were conducted. These interviews were used as tools to identify the problems in the doctrine of judicial precedent – they significantly contributed to identification of the most relevant issues, related to reasoning with judicial precedents. Experts for interviews were selected in accordance to their scholarly publications on the subject matter or other related issues of jurisprudence. The sample size of respondents was determined according to the moment when the repetitiveness of incoming data occurred. The questionnaire included topics on the most important problems, related to reasoning with judicial precedents, the authority of judicial precedent in Lithuania and criteria, which ought to be used when precedents are applied. Gratitude for agreeing to share their insights is acknowledged for prof. dr. Tomas Berkmanas, prof. dr. Egidijus Bieliūnas, doc. dr. Jaunius Gumbis, prof. dr. Egidijus Jarašiūnas, doc. dr. Giedrė Lastauskienė, prof. dr. Jevgenijus Machovenko, dr. Ginta Sniedzīte, Gaëlle Bontinck, prof. dr. Eric Millard, dr. Deimilė Prapiestytė, doc. dr. Petras Ragauskas, doc. dr. Haroldas Šinkūnas, dr. Vitas Vasiliauskas.

RESULTS OF THE RESEARCH

The doctoral dissertation's original contribution to jurisprudence is firstly the elaboration of theory on reasoning with judicial precedents with the costs-benefits analysis based approach. Costs-benefits analysis, based on criteria of stability and flexibility, can reveal a distinct large view of what happens, when a particular precedent is followed or departed from. The proposed approach includes (1) gathering the relevant reasons for and against the authority of judicial precedents (the prerequisites of judicial precedent's authority) and (2) using them as criteria to evaluate what are the benefits and costs of following or departing from a particular precedent. This approach to reasoning with precedents allows a comparison between the authority of precedent in a narrow sense (as the facts and results of the case), explicitly provided interpretation of law, *mutatis mutandis* applied precedents and in other specific aspects. Employing the prerequisites of precedent's authority gives a fresh perspective for retroactive application of law, prospective overruling of precedents and other relevant issues.

Other results of the research are the systemised, classified and concentrated data from jurisprudence. Hopefully, this could appear useful in the study process in universities, as well as for further research.

Judicial precedent's authority

The conducted analysis shows that **authority of judicial precedent is justified** by the principles of equality, legal predictability and certainty, protection of reasonable expectations and the pursuit of coherence in law. Equality is sometimes viewed as one of the most important elements of justice, since some questions of law are very debatable, choosing a single answer (creating a precedent) and consistently following it might be the most objective aspect of justice. Coherency is perceived as a principle that a certain statement can be based on another statement of the same system. In law, among other things, this means the adherence to precedents. Besides to obligation to treat similar cases alike, coherency also requires to take into account precedents from cases, which

are not essentially the same. This way, a state can be reached, where similar cases are treated alike and different cases are treated differently in an adequate, systemic manner.

If courts disregard their own precedents, it is natural to expect other subjects to disregard them as well. When a chance that court will adhere to a precedent is fifty percent, then rational action for other subjects would be to disregard the precedent. In contrast, when it is certain that the court will follow the precedent and would depart from it only when a particular (pre-defined by the court) factual basis occurs, a higher level of adherence to law can be expected. It is also important to note, that legal certainty and reasonable expectations can be best protected by well-defined are the criteria for reasoning with precedents. If these criteria are flexible and precedents are rarely departed from, but it is done without clear basis, predicting future judicial decisions would be harder than where departures from precedents are more frequent, but are executed in accordance with well-defined criteria. Therefore, legal predictability and certainty, protection of reasonable expectations can be achieved by adherence to judicial precedents according to clearly defined (in advance) criteria for reasoning with precedents.

Also, precedent's authority is beneficial in practical aspects: following judicial precedents can make judicial decisions more persuasive, reduce the risk of influence to judicial decisions from illegitimate factors, make judicial process more efficient and reduce the amounts of vexatious or unnecessary litigation. In addition to that, in a conventional legal system of the Western legal tradition, functioning of judicial precedents is inevitable even when their authority is not expressly recognised.

The main argument **against authority of judicial precedent** is the necessity for flexibility in law. In certain cases there is a reasonable need to depart from a precedent: when it is out of date or not suitable for individual nuances of the considered later case. Freedom to depart from precedents can also give favourable background for improvements of judicial practice (for example, if an earlier decision happens not to result in the expected outcomes). This is emphasised by possible mistakes in judicial decisions, aging of precedents, their complexity, possible hidden reasons for the judgment and more informed position of the later court altogether.

Contrary to some views, separation of powers principle should not be considered as a reason against judicial precedent's authority. Courts usually create law to the extent,

provided by discretion from statutory law, as long as it is necessary to solve the dispute. If in one of two legal systems statutory law provides discretion for a judge in 4 out of 5 cases and in the other legal system – in 1 of 5 cases, this does not in itself mean that precedents ought to function differently in these systems. Once courts exceed their discretion, deviate from the legislative intent, it becomes a matter of judicial activism (restraint), application of statutory law, but not a problem of judicial precedent's doctrine. Almost all theoretical paradigms agree that courts create law to some extent, because sometimes there is no other way to solve a case. Whether they just reveal parts of legal rule from between the lines of statutes or create new rules, such function is inevitably destined by abstract or rigid statutory rules – the extent of judicial legislation is often caused by the discretion provided by statutory law. If courts follow their decisions, which were made within such discretion (i. e., respect principles of equality, legal stability), there are no valid reasons to say that it infringes limits of their power. Truth is more likely the opposite – solving similar cases differently can be considered as a higher level of law-making and a bigger intervention into legislative function of the government. Therefore, principle of separation of powers is not relevant in the evaluation of judicial precedent's authority.

The authority of judicial precedent exists both in anglo-saxon and continental legal tradition. Mere fact that it is not officially recognised does not eliminate precedent's authority. Such refusal to recognise it is not an appropriate tool in pursuit of adequate balance between stability and flexibility of judicial case-law. For this purpose, a well-developed methodology on reasoning with precedents is necessary, which would help to reach better justified decisions, in regard of question of following or departure from a precedent. This methodology also can help to predict judicial decisions in future, hence helping to create a both flexible and stable doctrine of judicial precedent. Such path can give stability, seen in systems of rigid adherence to precedents and lets to simultaneously avoid injustice, rising from application of precedents in cases, which require different treatment.

A well-developed methodology of reasoning with judicial precedents is vital for questions on departure from precedents: when deciding whether cases are similar and precedent should be followed or deciding whether to overrule a precedent. Prerequisites of judicial precedent's authority require courts to expressly acknowledge and justify

departures from precedents. Judicial practice in Lithuania has not yet formed characteristic traits of reasoning with judicial precedents, however processes of following, distinguishing and overruling precedents still occur and often it happens implicitly.

There are opinions, denying the concept of judicial precedent's authority. They are based on assumption, that authority of precedent is just an illusion, rising from the aforementioned prerequisites (principles of equality, legal certainty and others). An opposing view is presented in the doctoral dissertation. If judicial precedents are recognised as only having a persuasive force, they could function only as reasons in particular cases and judges would have the prerogative to disregard or take them into account – judicial discretion would be limited only by statutory law. Such persuasive force would be similar to the authority of judicial precedents from foreign legal systems or merely an opinion of a third person – it would influence later decision only if provided reasons would persuade the judge. The other extremity can be the drastically strict precedent's authority, which would result in constant following of precedents, they would never be overruled, but instead judicial practice would be amended only through changes of statutory law. In the latter case disregarding a precedent would entitle the judge to professional liability.

Judicial precedent's authority is justified by certain values, typically protected by law, but it is a legitimate question, whether judicial precedent has any of its own authority – would anything be different if we denied it and only chose to guard the values, which can be considered as justifying this authority (i. e. only authority of legal certainty, equality and other values would be recognised, but precedent's authority would not be acknowledged)? Firstly for this question it is worth noting, that authority of statutory law can also be similarly stripped to the extent, where a doubt would rise, whether we need the concept of its authority and, instead, maybe it is sufficient only to rely on the values, which justify authority of statutory law. However, in such case we can doubt about the authority of the whole law and hold statutory law only as reasons, valid only when they persuade legal actors, so this consideration is doubtful.

Doctrine of judicial precedent is a convenient tool, because it incorporates a group of reasons and instruments, which aid judges in protection of certain legal values. They include such categories as *ratio decidendi*, the criteria for departure from

precedents and others. Principles of equality, legal certainty and other prerequisites of precedent's authority do not provide such extensive criteria for these questions (for example, whether intentions of judges in the current or precedent case should be prioritised and other relevant issues). Besides, precedents usually are publically announced, which presupposes their authority from reasonable legal expectations and legal certainty. Even if it would be consented, that a judge, who disagrees with a precedent is not formally obliged to follow it, *stare decisis* doctrine still would not be meaningless, because some judges can follow precedents when they disagree with them only partly and simply do not have a strong opinion about how the case should be solved. It would be unreasonable to expect, that in such legal system judges would give precedents the same weight as any other opinion, therefore, when they are only considered as having "persuasive" power, it is still stronger, than other non-binding opinions. When precedents are disregarded, occurrences of different interpretation of the same law can appear, but such scenario is prevented by the doctrine of *stare decisis* – without it, there would be no reason to analyse previous judgments at all, since it causes courts to analyse their previous judgments. Therefore even when precedents are considered as not formally binding they still have a certain authority of their own.

How precedents function

There are many different approaches to application of precedents and all of them have unique advantages and disadvantages. Seven groups of approaches can be found: (1) analogy, based on similarity of facts; (2) rule model; (3) precedents, as sources of principle's content; (4) reason-based model; (5) purposive method; (6) result model; (7) precedents, as sources of statutory law's meaning. The last approach is typical for legal systems, where binding force of precedents is not acknowledged, though, since precedent's significance is inevitable, it is said that they are not a source of law, but merely a source, where legal interpretation can be found⁶. This view does not imply

⁶ MACCORMICK, D. N.; SUMMERS, R. S., et al. *Interpreting Precedents. A Comparative Study*. Ashgate: Dartmouth, 1997, p. 521; J. KOMÁREK, J. Reasoning with Previous Decisions: Beyond the Doctrine of Precedent. *American Journal of Comparative Law*, 2013, Nr. 61(1).

unique rules for reasoning with precedents, therefore other approaches ought to be put in focus.

Firstly, it is worth to note, that precedents function in several ways. If, without further specifications, it is admitted that precedent can be followed only when all material facts are essentially similar, this can lead to paradoxes – sometimes in a single case a precedent from a similar earlier case can be refused to be followed, while simultaneously another precedent from a less similar case is cited in the judgment. This happens because precedents influence outcomes of later cases in several ways and it happens not only when all facts of the cases are similar.

The requirement to treat similar cases alike cannot be perceived superficially. The question whether cases are similar can have more than just two answers “yes or no”. Sufficient standard of similarity, under which it is necessary to adhere to precedent, can be different. This difference occurs, when precedent is used as a direct and sufficient basis for the final conclusion of the later case, or when it is merely one of the reasons in a certain aspect or a source of an abstract principle. A precedent can imply an abstract principle, which covers many different cases and must be followed even when cases are not the same and simultaneously a more concrete principle, which covers only cases, where all material facts from the precedent case can be found. So, there are several standards of sufficient similarity, under which precedent is followed.

As it was already explained, precedents can influence outcomes in later cases as sources about the content of values, protected by law, but there are also other ways how precedents function. One of them is for *specific aspects (mutatis mutandis)* – when precedent is used in order to legally qualify some specific aspect of the case, for example a definition of a term like “family member”, which can be relevant in social welfare (when deciding to assign payments), in criminal law (in light of the right not to testify against yourself and family members), immigration law (when a person seeks to exercise the right to reside in a country on the basis, that his family member resides there) and others. However, just like in the case of precedents in the narrow sense, it is always necessary to evaluate, whether precedents, which seem applicable from a first view, should be followed, or different context requires different interpretation of law. Also, precedents are used to legally evaluate a separate circumstance of a case. It can serve to strengthen the final conclusion of the case, when such evaluation in itself is not sufficient

to result in legal consequences. Such use of a precedent implies, that “fact x in itself does not mean y , but it is one of the reasons, which support y ”.

Another way how precedents function in less similar cases is when cases were solved contrarily. Facts and reasons, which supported the contrary outcome (than the one, which was reached in the precedent case), can serve as important indicators about when precedent should (or not) be departed from. If a precedent is departed from on the basis of a fact, which was also present in the precedent case, this might demonstrate that the precedent is erroneous. Also precedents can serve as reasons *a contrario*. It can be used when legal rule entitles a person or a group to a certain right or obligation and it is presumed that the same entitlement is not given to any other person or a group. This reasoning can be explained with an example that when we have a premise “all chess players are given a club membership”, this leads to conclusion, that “bridge players are not given a club membership” or “if G is obligatory only when C exists, then, if C is absent, G is not obligatory”. However, this logical inference does not deliver a definitive answer, because it leaves an open question, whether a premise includes the word “only”⁷. If this question is answered negatively, *a contrario* reason loses its weight. However, when in the precedent case a connection can be found “if C , then G ” and the later case consists of an opposite circumstance of the same kind, it can serve as one of the reasons, why an opposite outcome should happen.

Analogy of judicial precedent can be defined as choosing the applicable precedent according to similarity of facts.⁸ One of ways to use it, is the Goodhart’s method of material facts. Almost all sets of facts include some sort of differences, but, when we decide, whether precedent is from a similar case, we should be evaluating only similarities between facts which are significant – the material facts.⁹ This method provides presumptions, which help to identify which facts are material: all facts, in regard of persons, location, time are to be presumed irrelevant; all facts, presented as

⁷ PECZENIK, A. *On Law and Reason*. New York: Springer Science, Business Media B. V., 2008, p. 322–323.

⁸ L. Alexander, E. Shervin, ‘Demystifying Legal Reasoning’ (Cambridge: Cambridge University Press 2008) 67; MACCORMICK, D. N.; SUMMERS, R. S., et al. *Interpreting Precedents. A Comparative Study*. Ashgate: Dartmouth, 1997, p. 497; C. SUNSTEIN, C. *Commentary on Analogical Reasoning*. *Harvard Law Review*, 1993, Nr. 106.

⁹ BUSTAMANTE, T.; PULIDO, C. B., et al. *On The Philosophy Of Precedent Proceedings Of The 24th World Congress Of The International Association For Philosophy Of Law And Social Philosophy, Beijing, 2009*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2012, p. 113; GOLDSTEIN, L., et al. *Precedent in Law*. Oxford: Clarendon Press, 1987, p. 181; GOODHART, A. L. *The Ratio Decidendi of a Case*. *Mod. L. Rev.*, 1959, Nr. 22(117), p. 148-150; STONE, J. *Precedent and Law. Dynamics of Common Law Growth*. Sydney: Butterworths, 1985; etc.

significant in the previous decision, are to be treated as such; all facts, presented as insignificant in the previous decision, are to be treated as such; if previous decision does not provide such distinction, all facts should be treated as significant; all conclusions, based on hypothetical considerations, are *obiter dictum*.¹⁰ It is worth noting, that some facts may carry various weight and lack of a particular fact does not necessarily allows to depart from precedent, i. e. some facts may support the final conclusion, but case should be decided the same way even when they are absent. Also, it is important that existence of the same facts may not be a sufficient basis for application of precedent and we should consider, whether some fact meets the requirement of intensity – for instance, if missing the deadline can be excused because of the reason *x*, at some point, a period of time missed can be too long to be justified by this reason. It means that, if we have these facts: (1) deadline was missed and (2) important reason *x* occurred, we must not automatically apply the precedent, but also evaluate the role of the reason *x*. Goodhart's method is usually criticised as not fully reflecting processes of reasoning with precedents and insufficient (*inter alia* because it does not provide definite criteria to determine which facts are relevant)¹¹, therefore additional instruments of reasoning are useful.

Perhaps the most popular approach to reasoning with precedents is the **rule model**, which presupposes that the binding element of precedent is a rule¹². This model in itself is not sufficient to explain actual process of following case-law and does not optimally combine flexibility and stability of law. Among other reasons, it is because sometimes overly abstract rules from precedents might not be fitting in some future cases and rule model is not favourable for departure from such rules – rule model can only be compatible with flexibility if we attribute to judges the power to amend rules from precedents or if it is agreed that courts are bound by precedential rules, which are implicit and their interpretation is a prerogative of the court in subsequent case. View

¹⁰ R. Siltala, 'A Theory of Precedent. From Analytical Positivism to a Post-Analytical Philosophy of Law' (Oxford: Hart Publishing 2000) 88.

¹¹ LAMOND, G. Do Precedents Create Rules? *Legal Theory*, 2005, Nr. 11, p. 7; RAZ, J. *The Authority of Law. Essays on Law and Morality*. Oxford: Clarendon Press, 1979, p. 11; SCHAUER, F. Why Precedent in Law (and Elsewhere) is Not Totally (or Even Substantially) About Analogy. *Perspectives on Psychological Science*, 2008, Nr. 3-454; STONE, J. *Precedent and Law. Dynamics of Common Law Growth*. Sydney: Butterworths, 1985, p. 231.

¹² ALEXANDER, L.; SHERVIN, E. Judges As Rulemakers. *Legal Studies Research Paper Series*, 2004, Nr. 05-14; ALEXANDER, L.; SHERVIN, E. *Demystifying Legal Reasoning*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008; CROSS, R.; HARRIS, J. W. *Precedent in English Law*. Oxford: Clarendon Press, 2004, p. 72; LANDES, W. M.; POSNER, R. A. Legal Precedent: A Theoretical and Empirical Analysis. *Journal of Law and Economics*, 1976, Nr. 249(19), p. 250.

towards authority of explicitly formulated rules from precedents is usually sceptical compared to the rule, which can be extracted from precedent by way of interpretation. One of the grounds, which support deviation from explicit precedential rules, is a new important circumstance of the later case, for which the original rule did not account, although exception from the rule would be very appropriate. In such cases it can be said that the earlier court delivered a rule, part of which does not support the precedent (the part, which covers the new circumstances), is excessive, so it can be treated as an *ultra vires* interpretation. Also, this part can be held as defective, because it was delivered *a priori*, without considering specific circumstances and reasons. However, sometimes harm from application of such rules can be very small and outweighed by the previously discussed reasons supporting precedent's authority – in these cases the rule should be followed.

Another way to interpret precedents is viewing them as a source of **legal principles**¹³. When we face a situation, where several legal principles provide different answers for the case, this can be resolved by analysis of how these principles work in case-law. It gives us the idea of how certain principles are perceived elsewhere and which interpretation would be mostly consistent with the rest of legal system – knowing the usually sufficient difference for cases to be treated differently, lets us predict with bigger certainty which cases will be treated differently in the future¹⁴. Approach of principles may be criticised for the lack of certainty, however, this particular characteristic is also its greatest strength – it makes the principle approach a more accurate reflection of actual reasoning with precedents, which often involves not only the “all or nothing” binding force.

Reason based model recognises reasons as the binding element of judicial precedents¹⁵. This approach can move the scales towards higher flexibility, further from stability of law. The problem with it can be that such effect would be very vast –

¹³ BUSTAMANTE, T.; PULIDO, C. B., *et al. On The Philosophy Of Precedent Proceedings Of The 24th World Congress Of The International Association For Philosophy Of Law And Social Philosophy, Beijing, 2009*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2012, p. 95; MARMOR, A. Should Like Cases Be Treated Alike? *Legal Theory*, 2005, Nr. 11.

¹⁴ DWORKIN, R. *Taking Rights Seriously*. Cambridge: Harvard University Press, 1978, p. 125–126, 128–129, 340; SILTALA, R. *Law, Truth and Reason. A Treatise on Legal Argumentation*. New York: Springer, 2011, p. 56-60.

¹⁵ LAMOND, G. Do Precedents Create Rules? *Legal Theory*, 2005, Nr. 11, p. 7; RAZ, J. *The Authority of Law. Essays on Law and Morality*. Oxford: Clarendon Press, 1979, p. 12-13; RAZ, J. *The Authority of Law. Essays on Law and Morality*. Oxford: Clarendon Press, 1979, p. p. 184; STONE, J. *Precedent and Law. Dynamics of Common Law Growth*. Sydney: Butterworths, 1985, p. 123, 229-230.

predicting future decisions only on the basis of reasons can be very hard. On the other hand, sometimes explicitly provided reasoning can be formulated imperatively, and accordingly reason based model can cause rigidity, which is especially harmful in instances of defective reasoning. Nevertheless, this model can be beneficial if we use it in a narrow sense, together with other instruments. In the narrow sense it can presuppose, that binding element of judicial precedents are the criteria – this would mean, that precedents can be applied in these steps: (1) analysis of previous practice and identification of criteria, which were used in it while making decisions; (2) selection of facts from the present case, which fall within boundaries of these criteria; (3) presentation of facts from similar earlier cases and how they were treated according to these criteria; (4) evaluation of facts from the present case according to these criteria and coming to conclusion. In such reason based model precedents serve as sources of two objects: the criteria to be taken into account and the examples of situations, which are beyond boundaries of one or other outcome for the case. Binding quality of these examples should be directly linked with how following them serves the prerequisites of precedent's authority.

In matters concerning application of precedents also it can be useful to use the **purpose**¹⁶ on which the precedent was based and purposes of relevant legal categories, such as particular individual rights, obligations and etc. Subjective intentions of judges from the precedential case can be useful, as they might help to evaluate whether following precedent is purposeful. Purposes and intentions do not exclusively serve only flexibility or stability of law therefore they can be useful as a tool to reach reasonable balance between these two values.

Another important approach is the **result model**. According to it, binding force of precedent means court's obligation to apply the same legal consequences for the "analogous" party, which were applied in the precedent case¹⁷. This approach requires checking, whether reasons for following precedent in the present case are weaker or stronger than reasons for departure. So, the possibility to develop case-law is essential

¹⁶ LAMOND, G. Do Precedents Create Rules? *Legal Theory*, 2005, Nr. 11, p. 7; RAZ, J. *The Authority of Law. Essays on Law and Morality*. Oxford: Clarendon Press, 1979, p. 203.

¹⁷ ALEXANDER, L.; SHERVIN, E. Judges As Rulemakers. *Legal Studies Research Paper Series*, 2004, Nr. 05-14, p. 10; HORTY, J. F. Rules and Reasons in the Theory of Precedent. *Cambridge University Press*, 2011, Nr. 11, p. 2.

for this approach and this makes the result model more flexible. However, this model is not very definite, because it does not provide any further clues for when the reasons for departure are sufficient, therefore it is not a fully unique model, compared to others. Also, besides the obligation to check the necessity to depart from a precedent, it is very scarce, therefore this approach may not be considered as a separate theory, but only a supplement for others.

A popular perception of judicial precedents in continental legal tradition considers them as sources for interpretation of statutory law – precedents are not considered as sources of law themselves. However, origins of this view can be found in anglo-saxon jurisprudence. It is closely connected with the theory of pre-determined (implicitly) meaning of law, according to which, courts do not create law, only either apply statutory law or find its pre-existing meaning from between the lines of a statute. This approach is not sufficient for appropriate functioning of precedents, because it does not provide answers for many possible uncertainties. Although, this approach can be found in both of the discussed legal traditions, it is largely articulated as a model of **settled jurisprudence** in continental legal tradition. There a position can be found, that a single judicial precedent does not have an authoritative force – it is characteristic only when a trend of judicial practice in a certain type of cases is formed. Such trends have names of *jurisprudence constante* (in French legal system), constant case-law (in jurisprudence of the European Court of Human Rights), settled jurisprudence (in certain sub-systems of USA) and judicial practice. The latter is common in Lithuania and several other neighbouring legal systems. In this approach applicability of precedent can be associated with the applicability of statutory law, which was applied in the precedent case. However, this approach is not sufficient if different treatment is necessary within the scope of applicable statutory rule, when it leaves some discretion. This approach does not provide criteria to justify decisions in such cases and, overall, when expansionary reasoning ought to be employed. Under this approach, distinguishing and overruling precedents is often not expressly articulated and justified. Opinion, that one precedent cannot be binding (only several of them) does not seem coherent, since courts often follow a single precedent or change their practice, when there are many precedents. It is hard to find a sound difference between actual functioning of judicial precedents under this model and the ones, where authority of a single precedent is not denied. Sure, a

difference by frequency of departures from precedents might occur, but such difference can be also found within legal systems of anglo-saxon legal tradition and it does not make the precedent's doctrine conceptually different. The discussed approach of settled jurisprudence is not an autonomous unique model with criteria of reasoning with judicial precedents, not included in other models – instead it presupposes a mute, implicit doctrine of precedent and can be considered as not appropriate for the pursuit of legal stability and flexibility.

These approaches are mostly focused on evaluation, whether factual differences between cases are sufficient to justify different treatment. However, specific aspects of law may cause different treatment of cases even when all relevant facts are the same. Such situations are usually resulted by different legal context¹⁸. Depending on legal measures invoked, sometimes particular categories (for instance, guilt, reasonable doubt when deciding questions of facts and etc.) can be treated differently. So, despite the fact, that cases would be similar, a precedent might not be applicable, if relevant legal context has changed.

It is necessary to emphasise, that acknowledged criteria for reasoning with judicial precedents must not be held as absolute, because of the difficulty to predict individual nuances of future cases – when unpredicted circumstances are met, strict adherence to criteria for reasoning with precedents might not lead to the best outcomes. These criteria of reasoning with precedents must be perceived as an object to be developed as well. Most of theories on reasoning with precedents can be viewed as separate steps, bringing jurisprudence closer towards the Mount Sinai, where the ideal doctrine of judicial precedent lies. The list of reasons to depart from precedents and other elements of judicial precedent's doctrine should be constantly brought into reconsideration and supplemented when new cases are met in practice. In evaluation, whether factual differences of cases result in necessity to treat them differently, the most important factor is not, whether cases are similar (because there always are some differences), but, whether differences are important. This can be done with consideration of precedent's purpose, factors, which strengthen or weaken the authority of expressly

¹⁸ This characteristic can be found in Constitutional Court's of the Republic of Lithuania 2007-10-24 ruling; Supreme Court's of Lithuania 2015-05-29 decision in case No. 3K-3-323-421/2015; Supreme Administrative Court's of Lithuania 2011-09-15 decision in case No. A492-2814/2011; Supreme Court's of Lithuania 2009-05-25 decision in case No. 3K-7-162/2009; and etc.

provided reasoning in the precedential decision, tendencies of legal regulation for other (less similar) situations, etc. Empirical data shows that legal practitioners are able to predict future judicial decisions much better than other legal experts¹⁹, which partly proves, that predicting of departure from precedents can better be done, when we are well acquainted with concrete cases in other situations. However, if it is admitted that knowledge of practice, analysis of judicial intentions, legal reasoning and other aspects is important, this does not change the fact, that in decisions to follow or depart from a precedent factual differences and similarities are the most important factor. Other aspects serve as tools in deciding, whether factual differences are sufficiently significant to make a decision to depart from precedent.

While distinguishing a precedent helps to identify, whether a precedent is applicable in some particular case, there is another instrument, which allows even bigger developments of law – the **overruling** of precedents. Act of overruling can be described as an instant where a case is solved differently than the precedent case and all material facts of these cases are similar²⁰. It is agreed in Lithuanian jurisprudence, that a proper reason to overrule a judicial precedent is the objective need for departure, when it is inevitably, objectively necessary and constitutionally justifiable.

Changes in social, moral, economical context are among most widely mentioned reasons to overrule a judicial precedent overall²¹. European Court of Human Rights has mentioned that changes in context must be taken into account, when we are considering application of earlier cases (as precedents)²². Overruling a precedent is said to be eligible, when deciding a case the way it was done earlier, is suitable for former, but not present situation and in light of new circumstances, the same empirical results, which were reached in precedent case, cannot be achieved in present case by the same measures.

¹⁹ RUGER, T. W.; KIM, T. P.; MARTIN, A. D.; QUINN, K. M. The Supreme Court Forecasting Project: Legal And Political Science Approaches To Predicting Supreme Court Decisionmaking. *Columbia Law Review*, 2004, Nr. 104:1150.

²⁰ MACCORMICK, D. N.; SUMMERS, R. S., et al. *Interpreting Precedents. A Comparative Study*. Ashgate: Dartmouth, 1997, p. 521.

²¹ See, for example, JACOB, M. *Precedents and Case-Based Reasoning in the European Court of Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, p. 175; ROSS, A. *On Law and Justice*. New Jersey: The Lawbook Exchange Ltd., 2004, p. 86.

²² See, for example, European Court's of Human Rights 2012-05-22 decision in Scoppola v Italy case, application no. 126/05; European Court's of Human Rights 2006-04-12 decision in Martine v France case, application no. 58675/00.

Also, it is usually agreed that precedent loses its authority when there were *amendments of the statutory law*, which was applied in the precedent. However, changes in statutory law do not necessarily deem the precedent unfit – if changes were not essential, they might not be influential enough to support the overruling of precedent. Besides amendments of statutory law, relevant *changes in case-law* can also constitute a cause to overruling another precedent. In practice overruling of precedents is sometimes based on fact that decisions in other related cases result in a necessity for different outcome of the present case. Once we can notice that in some different cases alternative values, principles begin to emerge, at some point, other older precedents become incoherent, inconsistent with the rest of case-law.

When there were no actual changes in relevant context, precedents are sometimes overruled by simply searching for *better ways to solve the case*. It is quite widely agreed that rigid law is undesirable. The first judge to solve a certain type of case does not always happen to have the best possible answer – judicial practice is usually developed gradually from case to case. If there is reason to suspect that practice can be improved by overruling precedent, it should be taken into account whether: (1) following precedent would bring significant harm and departing from it – respective significant benefits; (2) there were dissenting opinions in precedent case, the precedent has been neglected in practice; (3) precedent is widely used in social relations; (4) precedent is workable – did it cause the intended practical consequences; (5) in precedent case not all important factors and reasons were considered, including relevant statutory and case-law. In Lithuanian judicial practice there can also be found a few unique criteria for instances, where several competing precedents in similar cases can be found. In these cases relevant factors are which precedent is older; more widely used in judicial practice; composition of the, which decided the precedent case (was the decision issued by one, several judges or a plenary session of the court)²³.

Every time we consider departure from precedent, it is useful to evaluate the role of judicial precedent's prerequisites in particular case – how strong the legal expectations could have been, whether departure could have been predicted and etc.

²³ Constitutional Court's of the Republic of Lithuania 2007-10-24 ruling; Supreme Court's of Lithuania 2015-12-01 decision in case No. 3K-3-635-915/2015; Supreme Court's of Lithuania 2015-01-07 decision in case No. 3K-3-183-248/2015; Supreme Court's of Lithuania 2015-03-13 decision in case No. 3K-3-144-313/2015.

Also, it is widely agreed, that courts must justify the departure from precedent – it is vital to consistency of case-law, because, if court fails to present reasons for departure, it can create uncertainty about which precedent should be applied in similar cases; or whether old precedent was overruled and should be ignored altogether.

One of theoretically and practically discussed issues is the court's right/obligation to depart from a precedent, created by the court of higher instance. In this discussion it is noteworthy, that such right can result in longer judicial process, but, on the other hand, can be useful by bringing potential improvements of judicial practice through a more active discussion on the pursuit for the best ways to solve the case. If courts of lower instances do not depart from vertically binding precedents, many cases and insights would not even reach the higher courts (therefore denying them a chance to change their own precedents even when they deem it necessary), which might interfere with judicial improvements. Besides, when there is a sound basis to overrule a precedent and the court of lower instance still follows it, the higher court can logically be expected overrule the relevant precedent and render the judgment of the lower court invalid (if the latter court followed the precedent).

The **moment when precedents come into force** is firstly determined by the validity of statutory law, which was applied in the precedent case – the precedent should be applied for the same situations, where aforementioned statutory law must be applied. Lithuanian courts accordingly link precedent's coming into force with the moment when it is declared – it is followed regardless of whether the disputed circumstances took place before or after the creation of precedent. However, in order to reach appropriate flexibility and stability of case-law, these principles can be used:

1. If the considered precedent overruled an earlier one because of changes in (legal, moral, factual) context, then the new precedent should be applied for circumstances, which occur after the changes of context.

2. When these conditions are absent, mostly compatible with the prerequisites of precedent's authority, would be following a precedent from the moment when it is adopted and announced, regardless of fact that it could have been adopted after the disputed circumstances occurred.

3. When reasonable legal expectations bear a significant role precedent can be overruled prospectively, considering the necessity to develop the case-law and protect

the expectations. This means, that application of the new precedent is delayed – in the present case the earlier precedent is followed, but simultaneously it is announced, that court will not follow it in future cases, which will originate from circumstances, occurring after this announcement is made public. However, application of a new precedent retroactively can be appropriate, if it is more favourable (than the earlier precedent) to the weaker party.

The presented analysis reflects how precedents can be applied with the goal to balance stability and flexibility. This approach relies upon the prerequisites of judicial precedent's authority. Many different situations can bring different benefits for legal stability (which here is perceived as including equality, legal predictability and certainty, protection of reasonable expectations and the pursuit of law's inner coherence) or flexibility (perceived as departure from precedents, when they are either out of date, not suitable for individual nuances of the considered later case or simply there is a noticeably better way to solve a certain type of cases). Reasoning with precedents needs to be done with the objective to achieve the most optimal protection of these prerequisites. Every time a decision to follow or depart from a precedent is made, it is necessary to consider and weigh what would be the costs and benefits for stability and flexibility if the precedent would be followed or departed from.

CONCLUSIONS

In accordance with results of the research, these conclusions can be made:

1. Influence of judicial precedents for the outcomes of later cases in the Western legal tradition varies, but nowhere is unconditionally determining (on different bases precedents are departed from both in anglo-saxon and continental legal tradition), therefore functioning of precedents is suitably described by the term of authority. Such authority can be found in precedents of Lithuanian courts. They are usually followed according to the model of settled jurisprudence.

2. Judicial precedents in the Western legal tradition influence outcomes of later cases in a few ways: (1) when all relevant (material) facts are similar and in the later case the same result is reached, as in the earlier one; (2) by adhering to expressly provided reasoning from earlier judicial decisions; (3) in less similar cases (as sources of values,

protected by law; in specific aspects; as reasons *a contrario*). The strongest influence is can be found when precedents function in the first of these ways.

3. Weak authority of judicial precedent makes law more flexible – it creates favourable circumstances for improvements of judicial practice and helps to avoid application of precedents, which are out-dated or not suitable for individual nuances of the case. On the other hand, strong precedent's authority enhances stability of law – it serves in favour of legal predictability, coherence of law, principles of equality, legal certainty and protection of reasonable legal expectations. Costs and benefits in these aspects are the main factor to be considered in particular cases, when deciding to follow or depart from a precedent. Thorough and well-defined criteria on reasoning with precedents is the best way to ensure the protection of these values – when they are absent, it is hard to predict when judicial precedents will be followed, therefore legal stability is significantly harmed. Appropriate criteria on reasoning with precedents can ensure it, while simultaneously preserving optimal flexibility of law.

4. Usually it is refused to follow a precedent, if circumstances of cases are different or there is a basis to overrule the precedent. These acts have the biggest influence for legal stability and flexibility in the context of reasoning with judicial precedents. They are usually carried out within these models: analogy, rule model, principles, reason-based model, using certain purposes, result model and the settled jurisprudence. A view that precedents are merely a source for interpretation of statutory law is not independently sufficient to reach optimally flexible and stable functioning of precedents.

5. Legal stability and flexibility in reasoning with precedents is optimally ensured if: (1) in consideration whether cases are similar (and the precedent has to be followed or departed from), the entirety of models on reasoning with precedents is employed to properly evaluate, whether factual differences are significant; (2) in consideration whether a precedent must be overruled, pre-defined criteria (which representatively reflect the relevant judicial practice on overruling) are employed; (3) appropriate principles in regard of precedent's coming into force are employed.

AUTHOR'S PUBLICATIONS ON THE SUBJECT OF THE DISSERTATION

BALTRIMAS, J. Legal Precedents and Innovation. Interdisciplinary approach to law in modern social context: 4th international conference of PhD students and young researchers: conference papers. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016.

BALTRIMAS, J. Apylinkės teismo nutartis dėl raidės „W“: atvejo analizė precedento doktrinos aspektu. Teisės problemos, 2015, Nr. 3 (89).

BALTRIMAS, J. Rėmimasis precedentais Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Teisė, 2015, t. 97.

BALTRIMAS, J.; LANKAUSKAS, M. Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014.

BALTRIMAS, J. Europos Žmogaus Teisių Teismo argumentavimas remiantis ankstesniais savo sprendimais. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013.

BALTRIMAS, J. Teismo precedentas: kai kurie taikymo ir aiškinimo aspektai. Teisės problemos, 2012, Nr. 4 (78).

PRESENTATIONS AT NATIONAL AND INTERNATIONAL CONFERENCES

Some of the results from the research have been presented by the author at international and national scientific conferences as follows:

- 1) „Legal Precedents and Innovation“ in International conference „Interdisciplinary Approach To Law In Modern Social Context“, 21 April, 2016;
- 2) „Europos Žmogaus Teisių Teismo argumentavimas remiantis ankstesniais savo sprendimais“ in conference „Viršnacionalinė teisė ir jos interpretavimas: ko gali pasimokyti Lietuvos teisinė sistema“, 24 April, 2015;
- 3) „Boundaries of Legally Binding Force of Precedents – Should Similar Cases Be Decided Similarly?“ in international conference by University of Latvia „Jurisprudence and Culture: Past Lessons and Future Challenges“, 10 November, 2014;
- 4) „Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai“ in a roundtable seminar by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 27 October, 2014;
- 5) „Teisė į teisingą teismą: iššūkiai ir perspektyvos“ in a conference by Law institute of Lithuania „Žmogaus teisės Lietuvoje“, 10 December, 2012.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Work experience:

2016-03-08 – (currently) Supreme Administrative Court of Lithuania

2013-12-02 – 2016-03-07 Vilnius Regional Administrative Court

2008-03-01 – (currently) Law Institute of Lithuania

Education

2006 - 2011 Vilnius University, Faculty of Law. Master's degree in law.

TEISMO PRECEDENTAS: AUTORITETAS IR VEIKIMAS (REZIUMĖ)

Pagrindinis šiame darbe tiriamas klausimas yra kada ir kokiais pagrindais vadovaujamosi teismų precedentais arba nuo jų nukrypstama. Netinkamai išsprendus šį klausimą, teismo precedentas gali suveikti per griežtai arba tapti nepaisomas. Ignoruojant teismų precedentus nukenčia asmenų lygiateisiškumo, teisės apibrėžtumo ir daug kitų siekių, o precedentais vadovaujantis per griežtai jie gali būti taikomi situacijose, kuriose jų pateikiamas atsakymas nėra teisingiausias.

Kontinentinėje teisės tradicijoje teismų precedentų autoritetas buvo ilgą laiką neigiamas ir tai gali lemti abiejų šių kraštutinių pasireiškimą. Šios tradicijos teisininkai gali būti pratę statutinėje teisėje²⁴ visada rasti ieškomą atsakymą – statutinė teisė paprastai laikoma pateikiančia išbaigtą sąrašą teisės normų, o precedentinė – ne. Dėl to naujai pradėjus remtis precedentine teise gali būti per dažnai tikimasi rasti atsakymą precedentinėje teisėje, o tai lemtų tendenciją dažniau remtis esamais precedentais užuot kūrus naujus, kurie labiau atitiktų individualios situacijos ypatybes. Taikant precedentinę teisę visada reikia turėti omenyje, kad joje gali nebūti normos sprendžiamai bylai. Net kai galima rasti iš pirmo žvilgsnio taikytinų precedentų, precedentinėje teisėje sprendžiamu klausimu iš tikrųjų gali būti spraga. Bylą sprendžiančiam teismui tada tektų išaiškinti, kad tokiu atveju neturi būti vadovaujamosi nė vienu iš ankstesnių precedentų, ir imtis sukurti naują precedentą. Pripratus visada atsakymo ieškoti tik statutinėje teisėje, į teisinę sąmonę gali būti pernelyg stipriai įsirežusi ši statutinės teisės savybė – kad joje egzistuoja normos, taikytinos visoms situacijoms (jeigu jos nėra tekste, tada normą galima rasti tarp įstatymo eilučių, remiantis analogija, teisės principuose ar pan.). Precedentinė teisė yra kitokia – ji yra aiškiai užpildžiusi teisinio reguliavimo piramidę tik tose dalyse, su kuriomis teismai anksčiau buvo susidūrę, ir daugeliui atvejų ankstesni precedentai netinka.

Du svarbiausi aspektai, įeinantys į minėtą klausimą dėl vadovavimosi precedentais, yra (1) nustatymas, ar sprendžiama ir precedentinė bylos yra analogiškos, bei (2) teismo precedento įveikimas. Kaip buvo minėta, kai kuriems atvejams

²⁴ Statutinės teisės terminas darbe vartojamas apibūdinti įstatymų leidėjo priimtą rašytinę teisę ir neapima individualių teisės taikymo aktų, teismų precedentų, paprotinės teisės. Šis terminas pasirinktas dėl patogumo, kadangi įstatymų leidėjo priimamiems aktams dažnai būna teikiami skirtingi pavadinimai (pvz., įstatymai, kodeksai, nutarimai ir kt.).

precedentinės teisės „piramidė“ gali būti neužpildyta. Tada yra svarbu nesuklysti pasiremiant precedentu iš kaimyninės srities – atskirti, ar bylos analogiškos.

Taip pat precedentinė teisė nuo statutinės skiriasi tuo, kad ji neturi apibrėžtos koregavimo procedūros. Įstatymų leidėjas gali nustatyta tvarka keisti statutinę teisę bet kada, o teismai – tik susidūrę su byla, kuri yra panaši į norimą įveikti precedentą. Matydami savo praktikoje netobulumų teismai negali jų ištaisyti tučtuojau, o privalo sulaukti panašios bylos ir tik tada įveikti savo precedentą. Paprastai teismai savo praktiką koreguoja, kada precedentas pasensta, tampa netinkamas dėl pasikeitusio socialinio konteksto, jame būna palikta klaida ir pan. Šios sąlygos ir jų taikymas konkrečiose situacijose yra labai sudėtingas klausimas. Kai šios sąlygos tinkamai neapibrėžtos, gali susiklostyti nepageidautinų kraštutinumų – remiamasi pasenusiais precedentais arba precedentai įveikiami dažnai ir be svaraus pagrindo.

Kada teismo precedento autoritetas nepripažįstamas, kyla grėsmė, kad šie du procesai²⁵ vyks jų neįvardijant ir nepateikiant argumentų. Teisėtyroje pripažįstama, kad toks nutylėjimas yra žalingas reiškinys²⁶. Panašios bylos būna sprendžiamos panašiai visose Vakarų tradicijos teisės sistemose – net tose, kur teismo precedento autoritetas oficialiai nepripažįstamas. Kadangi teismų precedentai yra neišvengiami bet kuriuo atveju, dilema yra ne „ar turėti teismo precedento doktriną“, o „ar turėti artikuliuotą, gerai apgalvotą ir, pageidautina, teisingą precedento doktriną, ar pasikliauti implicitine, neartikuliuota ir greičiausiai neteisinga precedento doktrina“²⁷.

Teisinėje sistemoje nesant kriterijų, kuriais remiantis sprendžiama vadovautis teismų precedentais, gali būti nukrypstama į precedento autoriteto kraštutinumus, nukentėti teismo precedento autoriteto prielaidos, teismų sprendimai gali atrodyti neįtikinančiai ir tapti sunkiai nuspėjami. Tai gali paversti teisės sistemą nestabilia, o tai

²⁵ Atsisakymas vadovautis precedentu, kada bylos nėra analogiškos, bei precedento įveikimas.

²⁶ BUSTAMANTE, T.; PULIDO, C. B., et al. *On The Philosophy Of Precedent Proceedings Of The 24th World Congress Of The International Association For Philosophy Of Law And Social Philosophy, Beijing, 2009*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2012, p. 48–49; JACOB, M. *Precedents and Case-Based Reasoning in the European Court of Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, p. 279; SCHAUER, F. *Thinking Like a Lawyer. A New Introduction to Legal Reasoning*. Cambridge: Harvard University Press, 2009, p. 60; SPRIGGS, J. F.; HANSFORD, T. G. Explaining the Overruling of U. S. Supreme Court Precedent. *Journal of Politics*, 2001, Nr. 63, p. 1; ir kt.

²⁷ GOLDSTEIN, L., et al. *Precedent in Law*. Oxford: Clarendon Press, 1987, p. 157.

užsienio specialiojoje literatūroje būna nurodoma kaip viena iš Lietuvos ekonomikos ir teisės sistemos raidą slopinančių priežasčių²⁸.

Kai kuriose situacijose atskiroms teismo precedento autoriteto prielaidoms vadovavimasis precedentu, nukrypimas nuo jo gali pasitarnauti nevienodai. Pavyzdžiui, atliktas tyrimas padėjo nustatyti, kad teismui atsisakius remtis precedente teismo *ultra vires* suformuotais išaiškinimais paprastai nėra pažeidžiamas lygiateisiškumo principas²⁹, o jeigu išaiškinimas buvo suformuluotas po to, kai sprendžiama byla atsidūrė teisme, nuo jo nukrypus iš esmės nenukentės ir šalių teisėti lūkesčiai³⁰. Žinodami ne tik pareigą vadovautis precedentu, bet ir kokioms vertybėms tai pasitarnauja ar kenkia, būsime pajėgūs tiksliau įvertinti, kas konkrečiose situacijose užtikrins optimaliausiai subalansuotą šių vertybių apsaugą – vadovavimasis ar atsisakymas vadovautis precedentu.

Nesant apibrėžtų rėmimosi precedentais kriterijų, sprendimas taikyti precedentą arba nuo jo nukrypti gali atrodyti neįtikinančiai. Teismų praktikos nenuoseklumas gali kelti nepasitenkinimą viešojoje erdvėje, ypač jeigu praktika kelia abejonių dėl baudžiamosios atsakomybės taikymo nenuoseklumo – pavyzdžiui, už lengvesnius nusikaltimus būna skiriamos didesnės bausmės negu už sunkesnius ir pan. Be to, kada precedentai ignoruojami arba į juos yra referuojama be jokio pagrindimo, paaiškinimo, lieka neaišku, kaip ir kodėl jais buvo pasiremta, todėl sunku jais remtis numatant būsimus sprendimus. Apibrėžta teismo precedento doktrina padeda užtikrinti teisės nuspėjamumą. Kada precedento doktrinos taisyklės pasižymi apibrėžtumu, visiems yra žinomos, pasidaro lengviau nuspėti, kada precedentu bus vadovaujama.

Vadovavimosi precedentais kriterijų poreikį patvirtina tai, kad teisiniame diskurse nenuosekliai vertinama tiek teismo precedento sąvoka, tiek jo statusas. Teisėtyroje nėra vieningo sutarimo dėl to, kas turėtų būti laikoma teismo precedento saistančiu elementu, populiarios *ratio decidendi* kategorijos apibrėžimai dažnai yra prieštaringi ir migloti.

²⁸ EMMERT, F. Administrative and Court Reform in Central and Eastern Europe. *European Law Journal*, 2003, Nr. 9, p. 299.

²⁹ Panašiai kaip vertindami, ar viešojo administravimo subjektas nediskriminavo asmens, paprastai diskriminavimu nelaikytume nukrypimo nuo ankstesnio niekada netaikyto savo išaiškinimo – diskriminavimu greičiausiai būtų pripažįstamas skirtingas analogiškų situacijų išsprendimas.

³⁰ Lūkesčiai šiuo atveju nenukentėtų, nes pasirinkdami savo elgesį asmenys negalėjo atsižvelgti į precedentą, kadangi jis dar nebuvo atsiradęs.

Dalis vadovavimosi teismų precedentais kanonų gali būti vertinama nevienareikšmiškai, tačiau blogiau už blogus kanonus yra jų nebuvimas – naudingiau turėti apibrėžtą rėmimosi precedentais metodologiją (tiek griežto, tiek silpno precedento autoriteto teisės sistemoje), negu neturėti jokios ir ankstesne praktika vadovautis chaotiškai, be aiškių taisyklių. Kiekvienai teisės sistemai yra naudinga išplėta metodologija, kuri padėtų atskirti, kada precedentas turi būti įveikiamas, kada precedentas turi būti taikomas bei kada bylos nėra analogiškos ir dėl to reikia kurti naują precedentą. Teismo precedento veikimo Lietuvoje analizė gali būti naudinga savirefleksijai ir tikimasi, kad kartu su disertacijos dalimi apie teismo precedento veikimą užsienyje suteiks naudingą postūmį diskusijoms ir tobulėjimui Lietuvos teisės moksle, studijose ir teisės taikymo praktikoje.

Vadovaujantis teismų precedentais tam tikros vertybės gali būti apginamos, bet kartu kitos gali ir nukentėti. Tyrimo **tikslas** yra rasti, koks vadovavimasis teismų precedentais geriausiai užtikrina teisės ginamų vertybių apsaugą. Šiam tikslui pasiekti keliami **uždaviniai** (1) nustatyti, kaip teismų precedentai veikia Vakarų teisės tradicijoje, (2) identifikuoti vertybes, kurioms gali pasitarnauti ar pakenkti vadovavimasis precedentais, bei (3) įvertinti vadovavimosi teismų precedentais būdų poveikį šių vertybių apsaugai. Tokia tyrimo kryptis pasirinkta siekiant didžiausio potencialo suteikti teigiamą postūmį teismo precedento doktrinos raidai Lietuvoje ir pasiekti tyrimo tikslą. Į tyrimo objektą įeina teismo precedento veikimas Vakarų teisės tradicijoje. Aptariami rėmimosi teismų precedentais įrankiai vertinami atsižvelgiant į jų poveikį teismo precedento autoriteto prielaidoms ir užsienio teisinių sistemų, kuriose jie veikia, ypatumus. Tikimasi, kad tokia tyrimo prieiga gali suteikti postūmį Lietuvos teisei sistemai tobulėjimo linkme.

Pirmuoju uždaviniu siekiama nustatyti, kokia yra dabartinė vadovavimosi teismų precedentais Vakarų teisės tradicijoje padėtis. Jos pažinimas leidžia tiksliau identifikuoti teismų precedentų veikimo charakteristikas, potencialias jų priežastis. Tai atliekama analizuojant specialiąją literatūrą, kurioje pristatomas teismų precedentų veikimas, bei tiriant šioje literatūroje pateikiamus empirinius duomenis (pvz., nukrypimo nuo teismų precedentų dažnis, ryšys su kitais veiksniais ir pan.).

Antrasis uždavinys reiškia surinkimą visų specialiojoje literatūroje minimų argumentų už ir prieš vadovavimąsi teismų precedentais. Šių argumentų pasireiškimą

galima ryškiai matyti dviejuose kraštutiniuose – kai precedentais vadovaujamosi ypač griežtai arba kai precedentų nepaisoma. Modeliai, kuriuose nuo precedentų nukrypstama per dažnai arba per retai, leidžia matyti, kodėl apskritai turėtume atsižvelgti į teismų precedentus. Argumentai už ir prieš vadovavimąsi teismų precedentais šiame darbe vadinami teismo precedento autoriteto prielaidomis. Tokių prielaidų identifikavimas gali padėti tiksliai nustatyti, kas konkrečiose situacijose optimaliausiai pasitarnautų dichotomiškoms vertybėms – vadovavimasis ar atsisakymas vadovautis teismo precedentu.

Trečias uždavinys yra ištirti optimalios teismo precedento autoriteto prielaidų apsaugos užtikrinimo įrankius: (1) analizuojami vyraujantys rėmimosi precedentais modeliai, nusakantys, kas yra ir turėtų būti laikoma saistančiu teismo precedento elementu (kuria jo dalimi vadovaujamosi tik tiek, kiek ji įtikina, o kuriai paklūstama kaip autoritetingai)³¹; (2) su šiais modeliais susiję kriterijai, į kuriuos galima atsižvelgti vertinant, ar sprendžiama byla yra analogiška precedentinei (ir todėl turi būti sprendžiama taip pat); (3) kriterijai ir pagrindai, į kuriuos atsižvelgdami teismai nusprendžia nukrypti nuo precedentų analogiškose bylose ir įveikti ankstesnius precedentus; (4) sprendiniai procedūriniuose rėmimosi teismų precedentais klausimuose, kurie gali pasitarnauti prieš tai identifikuotoms vertybėms (be kita ko, prievolė pagrįsti teismo precedento įveikimą, teismų precedentų galiojimas laiko požiūriu ir vertikalus teismų precedentų veikimas).

Svarbiausi tyrime naudoti metodai yra teismų sprendimų tyrimas, metaanalizė ir interviu. Savarankiškas vertinimas ir nauji pastebėjimai tyrimo metu buvo konstruojami logiškai remiantis identifikuotomis teismo precedento autoriteto prielaidomis. Pagrindinius tyrimo metodus papildė kiti teisėtyrai įprasti metodai: istorinis (tiriant teismo precedento vaidmenį istoriškai, tuo vertinant, ar rėmimasis precedentais yra neišvengiamas), lyginamasis (tiriant teismo precedento vaidmenį užsienyje, renkant iš užsienio praktikos aktuales rėmimosi precedentais kriterijus), lingvistinis (tikrinant kai kurių lotyniškų sąvokų, tarptautinių terminų genezę) ir kt. Išgryninant argumentavimo kriterijus arba vertinant rastuosius tiriamojoje medžiagoje, buvo atsižvelgiama į

³¹ Šiame darbe vartojamas terminas „vadovavimosi precedentu metodas“, kuris suprantamas kaip netapatus terminui „vadovavimosi precedentu modelis“ – pastarasis vartojamas kaip konceptualiai nusakantis precedentų veikimą, o metodas – kaip įrankis modelio rėmuose, pagal kurį modelis įgyvendinamas, yra vadovaujamosi precedentu.

praktinio pritaikomumo siekį – pernelyg komplikuočių argumentavimo schemų taikymas gali būti praktiškai neaktualus. Teisės aiškinimo metodika neturi būti kaip kamuotas pėsčiųjų takas, per kurį niekas neina, o naudojasi per veją išmintu trumpesniu keliu. Jeigu schemą gali suprasti tik retas skaitytojas, vien jos sukūrimas yra nepakankamas rezultatas – darbe siekiama rasti rėmimosi precedentais modelį išlaikant optimalią pusiausvyrą tarp šio modelio tikslumo ir paprastumo, todėl tyrime buvo vadovaujama siekiu, kad vadovavimosi precedentais kriterijai būtų koncentruoti ir aiškūs. Tikimasi, kad dėl to jie bus nenutolę nuo realiai žmogaus sąmonėje vykstančių sąmoningų ir intuityvių procesų, kurie vyksta vadovaujantis teismų precedentais.

Tyrimo metu buvo analizuojami Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo baigiamieji procesiniai aktai, atrinkti pagal rėmimąsi ankstesniais sprendimais indikuojančius raktažodžius. Lietuvos teismų praktika buvo analizuojama siekiant perprasti teismo precedento doktrinos padėtį Lietuvoje – ar teismo precedentui pripažįstamas autoritetas ir, jei taip, – kaip yra vertinama, kada precedentu reikia vadovautis ir kada ne. Disertacijoje yra pristatomi iliustratyviausi tirtuose sprendimuose rasti vyraujančias tendencijas atspindintys praktiniai pavyzdžiai.

Taip pat buvo nagrinėjama Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Tirti šio teismo praktiką buvo pasirinkta, kadangi ji ne tik gali pasitarnauti kaip gerosios praktikos pavyzdys, bet ir dėl to, kad joje atskleidžiami Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – ir EŽTK) reikalavimai Lietuvos nacionaliniams teismams vadovaujantis savo precedentais (kitos supranacionalinės jurisdikcijos šio klausimo tokia apimtimi nereguliuoja). Be to, šiame darbe yra aptariami Europos Sąjungos Teisingumo Teismo, Jungtinės Karalystės, Jungtinių Amerikos Valstijų ir kitų valstybių teismų praktikos susiję aspektai, kurie išskiriami surinktoje specialiojoje literatūroje.

Kitas svarbus disertacinio tyrimo metodas yra metaanalizė. Pasitelkus ją teismų precedentai buvo tiriami nagrinėjant Lietuvos ir užsienio teisėtyros literatūrą. Šiuo metodu buvo aiškinamasi, kaip suprantami, įprasminami teismų precedentai anksčiau atliktuose tyrimuose. Šaltiniai buvo atrenkami pagal raktinius žodžius, liudijančius, kad darbe aptariama teismų precedentų veikimo problematika, bei sekant šiuose šaltiniuose pateiktomis nuorodomis į kitus darbus. Surinktoje literatūroje buvo nagrinėjamos kitų

autorių nuomonės apie teismų precedentus filosofiniais, vertybiniais, ekonominiais aspektais. Teisėtyros literatūra taip pat panaudota kaip šaltinis renkant duomenis apie užsienio teismų praktiką darbe tiriamais klausimais. Disertacinio tyrimo tikslui reikalinga informacija susistemintai pateikiama disertacijos tekste. Daugiausia tyrimui buvo naudoti L. Alexanderio, A. Barako, R. Crosso ir J. W. Harrisio, D. N. MacCormicko ir R. S. Summerso, F. Schauerio, R. Siltalos ir J. Stone'o darbai.

Tyrimo metu buvo atlikti kokybiniai giluminiai pusiau struktūruoti interviu su specialistais. Šie interviu yra viena iš tyrimo priemonių identifikuojant teismo precedento doktrinos problematiką – jie gerokai prisidėjo nustatant, kurie teismų precedentų veikimo aspektai yra aktualiausi. Interviu respondentais buvo atrenkami mokslininkai, publikavę mokslo darbus, kuriuose analizuota teismo precedento doktrina ar jai gretimi klausimai. Apklausiamų specialistų imties dydis nustatytas vadovaujantis duomenų prisodrinimo principu – duomenis nustota rinkti pastebėjus, kad per interviu pradėta gauti pasikartojanti informacija. Į anketą buvo įtraukti klausimai apie respondento manymu, svarbiausias su teismų precedentų taikymu susijusias problemas, teismo precedento autoritetą Lietuvoje ir kriterijus, kuriais reikėtų remtis taikant precedentus³². Disertacijos teksto vietose, kuriose tiesiogiai remiamasi respondentų atsakymais, yra pateikiamos nuorodos į interviu, nurodant respondento numerį.

Teismų precedentų autoritetą pagrindžia asmenų lygiateisiškumo principas, teisės sistemos vidinės darnos siekis, teisės nuspėjamumo, teisinio tikrumo ir teisėtų lūkesčių apsaugos principai. Taip pat jį pagrindžia ir praktiniai argumentai: rėmimasis teismų precedentais gali suteikti teismų sprendimams įtikinamumo, numalšinti nelegitimųjų veiksmų įtaką teismų sprendimams, padaryti teismo procesą našesnę ir mažinti nepagrįsto bylinėjimosi mastus. Be to, rėmimasis teismų precedentais konvencinėje Vakarų teisės tradicijos teisės sistemoje yra neišvengiamas, kas patvirtina, jog teismų precedentai jose turi autoritetą.

Svarbiausias argumentas prieš teismų precedentų autoritetą yra precedentinės teisės lankstumo poreikis: gali kilti pagrįstas poreikis nukrypti nuo teismo precedento, kai jis yra pasenęs arba neatitinka individualaus atvejo ypatumų; laisvesnės galimybės nukrypti nuo precedentų sudaro palankias prielaidas tobulėti teismų praktikai.

³² Anketos klausimai pateikti darbo priede Nr. 1.

Valdžių padalijimo principas neturėtų būti laikomas argumentu prieš teismo precedento saistančią galią. Teismai paprastai teisę kuria tiek, kiek įstatymai jiems suteikia diskrecijos, kiek yra reikalinga išspręsti ginčui. Jeigu vienoje teisės sistemoje 4 iš 5 bylų statutinė teisė teismui palieka diskreciją, o kitoje – tik 1 iš 5, tai savime nereikia, kad šitose sistemose susidūrus su bylomis, kurioms būdinga teismo diskrecija, precedentais turėtų būti remiamasi iš esmės skirtingai. Jeigu teismai viršija jiems suteiktą diskreciją, nukrypsta nuo įstatymų leidėjo valios, tai yra teismų aktyvumo, materialiosios teisės normų interpretavimo, bet ne teismo precedento doktrinos problema. Viskas, ką šiuo atžvilgiu gali padaryti teismo precedento doktrina, tai – pateikti kanoną, kad teismų precedentai, kuriais nukrypta nuo įstatymų leidėjo valios, nėra saistantys, tačiau teismo precedento autoriteto apskritai valdžių padalijimo principo argumentas nemažina.

Teismo precedento autoritetas faktiškai egzistuoja tiek anglosaksų, tiek romanų-germanų teisės tradicijoje ir aplinkybė, kad jis oficialiai nepripažįstamas, teismo precedento autoriteto nepašalina. Oficialus teismo precedento autoriteto neigimas nėra tinkama priemonė užtikrinti optimalią precedentinės teisės stabilumo ir lygiateisiškumo pusiausvyrą. Jai užtikrinti yra reikalinga išplėtotą rėmimosi teismų precedentais metodologija, kuri leistų labiau argumentuotai priimti sprendimus atriboti precedento taikytinumą arba precedentą įveikti. Tokia metodologija taip pat padėtų patikimiau nuspėti tokius būsimus teismų sprendimus, todėl išplėtoti nukrypimo nuo teismo precedento kriterijai gali užtikrinti, kad lanksti teismo precedento doktrina būtų stabili. Toks kelias suteiktų tą patį stabilumą, kurį duoda griežtas, nelankstus vadovavimasis precedentais, tačiau padėtų išvengti neteisingumo, atsirandančio sekant precedentais situacijose, kurios turi būti sprendžiamos kitaip.

Kokybiška rėmimosi precedentais doktrina yra ypač reikalinga sprendžiant nukrypimo nuo teismo precedento klausimą: vertinant, ar bylos analogiškos ir dėl to sprendžiamoje byloje turi būti vadovaujama precedentu bei vertinant, ar teismo precedentas turėtų būti įveikiamas. Teismo precedento doktrinos prielaidų užtikrinimui yra reikalinga, kad nukrypimas nuo teismo precedento turi būti eksplicitiškai paaiškinamas ir motyvuojamas. Lietuvos teismų praktikoje nėra susiformavę ryškių rėmimosi precedentais charakteristikų, tačiau nukrypimas nuo teismų precedentų, kaip ir bet kurioje kitoje Vakarų tradicijos teisės sistemoje vyksta ir yra neišvengiamas.

Pripažįstamų rėmimosi precedentais kriterijų nereikėtų pernelyg stipriai sureikšminti, kadangi sunku nuspėti visus ypatumus, kuriais gali pasižymėti būsimos situacijos – tinkamai jų nenuspėjus, griežtos rėmimosi precedentais taisyklės gali vesti nebūtinai prie geriausio atsakymo. Dauguma rėmimosi teismų precedentais teorijų yra kaip atskiri žingsniai, artinantys mus link Sinajaus kalno, kurio viršuje slypi idealioji teismo precedento doktrina. Pagrindų nukrypti nuo precedento sąrašas ir kiti teismo precedento doktrinos kanonai turėtų būti kvestionuojami bei nuolat pildomi praktikoje susiduriant su naujomis situacijomis.

Pagal teisėtyroje vyraujančias rėmimosi teismų precedentais teorijas, teismų precedentais gali būti remiamasi 1) taikant analogiją, atsižvelgiant į faktinių aplinkybių panašumus; 2) traktuojant teismo precedento saistančią elementą kaip taisyklę; 3) traktuojant precedentą kaip teisės principo turinio šaltinį; 4) saistančiu precedento elementu laikant jo pagrindimą; 5) atsižvelgiant į susijusio teismo precedento tikslus; 6) naudojant precedentą kaip teisės aiškinimo šaltinį.

Siekiant tinkamo, stabilumą ir lankstumą harmonizuojančio teismų precedentų veikimo, teismo precedento sąvoka turėtų būti apibrėžiama kaip ankstesnė teismo išnagrinėta byla. Teismo precedentas yra nevienalytis, sudarytas iš saistančios, neprivalomos dalių ir tinkamam rėmimuisi teismų precedentais už teismo precedento sąvokos apibrėžimą yra svarbesnis saistančios teismo precedento dalies sąvokos apibrėžimas.

Teismo precedento **analogija** gali būti apibūdinama kaip rėmimasis precedentais atsižvelgiant į bylų faktinių aplinkybių panašumą. Vienas iš būdų ją naudoti yra pasitelkiant Goodhart reikšmingųjų faktų metodą, pagal kurį, tikroji teismo precedento prasmė turėtų būti kildinama iš visų byloje buvusių jos baigčiai turėjusių įtakos aplinkybių. Tai reiškia, kad sprendžiant, ar bylos yra analogiškos, turi būti atsižvelgiama tik į reikšmingus faktų skirtumus. Šis metodas gali pateikti prezumpcijų dėl to kurie faktai yra reikšmingi, pavyzdžiui, precedente įvardytieji kaip reikšmingi ir pan. Tyrimo eigoje analizuoti empiriniai duomenys patvirtina, kad kai kurie faktai gali **būti skirtingos reikšmės** ir vieno iš jų nebuvimas nebūtinai leistų nukrypti nuo precedento ar kitaip lemti precedento taikytinumą, t. y. kai kurie faktai gali būti paremiantys sprendimo išvadą, tačiau byla turėtų būti sprendžiama taip pat ir jų nesant. Taip pat reikšminga, kad tos pačios aplinkybės buvimas ne visada yra pakankama sąlyga precedento taikymui ir

reikia atsižvelgti į tai, ar ši aplinkybė atitinka laipsninį kriterijų – peržengus tam tikrą nepanašumo ribą situacijas gali prireikti traktuoti skirtingai. Goodhart metodas sulaukia kritikos kaip pilnai neatspindintis rėmimosi teismų precedentais procesų, savaime nepakankamas (be kita ko, dėl to, kad nepateikia išsamių fakto reikšmingumą lemiančių kriterijų – faktinių skirtumų tarp dviejų situacijų galima rasti visada, todėl vienu skirtumais ar panašumais nėra rėmiamasi precedentu lemiantis veiksnys – toks veiksnys yra skirtumų reikšmingumas), todėl reikalaujantis pasitelkti papildomas argumentavimo priemones. Tarp bylų faktinių aplinkybių panašumo ir išvados sekti arba nukrypti nuo precedento visada yra tarpinė argumentų grandis (tai gali būti laikoma precedentine taisykle, principu, precedento tikslais ar kt.). Rėmimasis precedentais ignoruojant šią tarpinę lemiančią grandį yra mažiau konstruktyvus, mažiau apibrėžtas ir gali lemti daugiau nukrypimo nuo optimalios precedentinės teisės lankstumo ir stabilumo pusiausvyros.

Paplitęs rėmimosi precedentais suvokimas yra per **taisyklės** modelį, pagal kurį, sekant precedentais yra vadovaujama precedentu konkretizuota/atskleista/sukurta taisykle. Taisyklės modelis savaime nėra pakankamas paaiškinti rėmiamasi teismų precedentais ir nėra pakankama priemonė suderinti precedentinės teisės lankstumą ir stabilumą. Be kita ko, jis nepakankamas, nes kartais pernelyg abstrakčiai precedente **eksplicitiškai** suformuluotos taisyklės taikymas vėlesnėje šios taisyklės reguliuojamoje situacijoje (tačiau šiek tiek skirtingoje nuo precedentinės bylos) būtų neprotingas, neteisingas – dėl to kartais kyla poreikis nuo tokių taisyklių nukrypti. Faktiškai toks nukrypimas nuo eksplcitinių išaiškinimų vyksta Lietuvos teismų praktikoje. Eksplicitinių teismo išaiškinimų autoritetas teisėtyroje vertinamas skeptiškai ir, jeigu norime, kad taisyklės modelis inkorporuotų precedentinės teisės lankstumą, jis privalo būti laikomas inkorporuojančiu arba teismo diskreciją keisti precedentines taisykles arba nuostatą, kad teismai yra saistomi precedentuose slypinčių implicitinių taisyklių, kurių formulavimas, turinio atskleidimas (remiantis precedentinės bylos faktinėmis aplinkybėmis ir bylos baigtimi) yra vėlesnę bylą sprendžiančio teismo prerogatyva. Paprastai sutinkama, kad sprendžiant, ar reikėtų nukrypti nuo eksplcitinio precedentinio išaiškinimo tuo atribojant precedento taikytinumą, vėlesnę bylą sprendžiančio teismo pozicijai turi būti teikiama pirmenybė, tačiau nukrypti nederėtų, kada argumentai prieš išaiškinimo taikymą nėra svaresni už žalą, kuri kiltų pažeidžiant asmenų teisėtus

lūkesčius, žala teisiniam tikrumui, pasitikėjimui teismais ir pan. Eksplicitiškai pateikto išaiškinimo autoritetas yra mažesnis, jeigu šis išaiškinimas yra iš dalies perteklinis – nereikalingas pagrįsti precedentinio sprendimo galutinei išvadai (tą buvo galima padaryti ir su siauriau suformuluotu išaiškinimu). Nepaisant to, teismų sprendimuose pateikti eksplicitiniai išaiškinimai turi autoriteto, nes rėmimasis jais, be kita ko, padeda užtikrinti teisės stabilumą, tačiau šis autoritetas yra mažesnis negu precedento siauresne prasme, suprantamo kaip reikšmingų faktinių aplinkybių ir bylos baigties junginys. Bet kuriuo atveju, teismai turėtų vengti per daug plačių teisės išaiškinimų, kada kuria precedentus – esmė yra faktai, įtikinę argumentai bei išvada, todėl teisė turėtų būti aiškinama tik tiek, kiek yra reikalinga išnagrinėti sprendžiamai bylai, o pertekliniai išaiškinimai gali būti vienas pagrindinių stabilumo ir lankstumo pusiausvyrą griaunančių veiksnių.

Teismų precedentais taip pat gali būti remiamasi kaip teisės **principų** turinio šaltiniu. Sprendžiant kurio principo atsakymu vadovautis, galima iširti kuo daugiau konkuruojančių principų taikymo atvejų (ypač susijusiose srityse) tiek precedentinėje, tiek statutinėje teisėje. Žinodami kiek smulkiai diferencijuojamas skirtingų/panašių situacijų traktavimas tiksliau galėsime numatyti kokias situacijas teisės sistema skirtingai traktuos ateityje. Principų prieiga gali būti kritikuojama dėl per mažo apibrėžtumo, tačiau kaip tik dėl šios savo savybės ji tiksliau apibūdina rėmimąsi teismų precedentais. Teismo precedento saistančiu elementu pripažįstant juo pritaikytą principą, precedentai gali būti taikomi ir nuo jų nukrypstama be nusižengimo pažodžiui suprantamai precedentinei teisei, kadangi principams yra būdingas „daugiau-mažiau“ veikimas (priešingai nei taisyklėms, normoms būdingas „viskas-arba nieko“ veikimas).

Pagrindimo modelis, pagal kurį saistančiu teismo precedento elementu pripažįstami jo argumentai, gali lemti didesnę teisės neapibrėžtumą ir nepasitarnauti su teisės stabilumu susijusioms teismo precedento doktrinos prielaidoms. Šis modelis gali būti naudingas jį susiaurinant, saistančia precedento dalimi pripažįstant teismo precedente pasitelktus vertinimo kriterijus. Praktiškai argumentų kompozicija remiantis precedentais pagal kriterijų modelį galėtų būti tokia: (1) aptariama praktika ir išgryninami joje pastebimi kriterijai; (2) paminimos sprendžiamos bylos aplinkybės, kurios patenka į šių kriterijų vertinimo matą; (3) jeigu yra, aptariama kokių faktinių situacijų anksčiau buvo nagrinėta praktikoje ir kaip jos buvo traktuotos pagal minėtus kriterijus; (4) pateikiamas sprendžiamos bylos faktinių aplinkybių įvertinimas pagal

pasitelktus kriterijus (išvada). **Pagrindimo** modelyje precedentai yra dviejų objektų šaltiniai – kriterijų, į kuriuos reikia atsižvelgti ir pasitarnauja kaip pavyzdžiai, kokios situacijos pagal šiuos kriterijus yra už kritinių ribų. Teismų praktikoje galima rasti požymių, pagal kuriuos konkrečiais atvejais galima nuspėti būsimą teismo nukrypimą nuo savo precedento. **Ribotos galimybės vėlesnėje byloje remtis precedentinio sprendimo argumentais**, t. y., tai, jog kažkuris iš precedentiniame sprendime išdėstytų argumentų negali būti panaudotas sprendžiamoje byloje, kartu išsaugant argumentų visumos loginį nuoseklumą, yra vienas iš požymių, leidžiančių manyti, kad precedentu vėlesnėje byloje nebus vadovaujama.

Sprendžiant teismų precedentų taikymo klausimus gali būti naudingi **tiksiai**, kuriais buvo grindžiamas precedentinis sprendimas; precedentinėje ir sprendžiamoje bylose aktualių teisių, pareigų ar kitų kategorijų tikslai. Taip pat tam tikrais atvejais naudinga atsižvelgti į precedentinį sprendimą priėmusių teisėjų ketinimus, kurie leidžia užtikrinčiau vertinti vadovavimosi precedentu tikslingumą ir todėl tinkamiau įvertinti, ar būtų pagrįsta nuo precedento nukrypti. Atsižvelgimas į tikslus remiantis precedentais gali pasitarnauti optimaliam precedentinės teisės stabilumo ir lankstumo suderinimui.

Teismo precedento saistančia dalimi taip pat gali būti laikomas bylos **rezultatas**. Šiuo požiūriu precedento saistanti galia reiškia pareigą vėlesnėje byloje analogiškoje padėtyje atsidūrusiai šaliai pritaikyti tokias pačias teises pasekmes kaip ir precedentinėje byloje. Rezultatų prieiga sprendžiant precedento taikytinumo klausimą įpareigoja atsižvelgti į tai, ar argumentai už tokį patį bylos išsprendimą kaip ir precedentinės, yra mažiau svarūs, negu precedentinėje byloje. Tai suteikia didesnio lankstumo, tačiau yra kiek mažiau apibrėžta. Adaptuotai pasitelkiant rezultatų prieigą su kitomis, ji gali sudaryti palankias prielaidas precedentinės teisės raidai.

Taip pat teismų precedentai gali būti traktuojami kaip **statutinės teisės aiškinimo šaltiniai**. Šios prieigos ištakų galima aptikti anglosaksiškoje teisės doktrinoje. Ji yra glaudžiai susijusi su predeterminuotos teisės prasmės teorija, pagal kurią teismai teisės nekuria – tik arba taiko statutinę teisę pažodžiui, arba atranda tarp jos eilučių slypinčią prasmę. Požiūris, kad precedentai yra tik statutinės teisės aiškinimo šaltinis, nėra pakankamas tinkamam rėmimuisi precedentais, kadangi nepateiktų atsakymų dėl daugelio remiantis precedentais galinčių kilti neaiškumų. Ši prieiga prie teismų

precedentų neturi reikšmingos įtakos optimaliai lankstaus ir stabilaus rėmimosi teismų precedentais užtikrinimui.

Taip pat teismų precedentai gali būti traktuojami kaip **statutinės teisės aiškinimo šaltiniai**. Šios prieigos ištakų galima aptikti anglosaksiškoje teisės doktrinoje. Ji yra glaudžiai susijusi su predeterminuotos teisės prasmės teorija, pagal kurią teismai teisės nekuria – tik arba taiko statutinę teisę pažodžiui, arba atranda tarp jos eilučių slypinčią prasmę. Požiūris, kad precedentai yra tik statutinės teisės aiškinimo šaltinis, nėra pakankamas tinkamam rėmimuisi precedentais, kadangi nepateiktų atsakymų dėl daugelio remiantis precedentais galinčių kilti neaiškumų. Ši prieiga prie teismų precedentų neturi reikšmingos įtakos optimaliai lankstaus ir stabilaus rėmimosi teismų precedentais užtikrinimui.

Romanų-germanų teisės tradicijoje galima rasti susijusį požiūrį, kad šiose valstybėse teismo precedentas neturi autoritetingos galios – ją turi tik keletas analogiškų panašiai išnagrinėtų bylų. Teismų praktikoje įsitvirtinusi tendencija kažkurią bylų kategoriją spręsti atitinkamu būdu Prancūzijoje vadinama *jurisprudence constante*, vyraujančia jurisprudencija³³. Panašią kategoriją kartais vartoja ir EŽTT, savo terminijoje pasitelkdamas terminą *constant case-law*³⁴. JAV Luizianos valstijos teisinėje praktikoje laikomasi panašaus principo, kad precedentas tampa teisės šaltiniu, tik kai jis tampa įsitvirtinusia jurisprudencija (angl. – *settled jurisprudence*)³⁵. Lietuvos teisės sistemoje yra plačiai paplitęs terminas „teismų praktika“, kuris taip pat reiškia daugiau nei vieną ankstesnę bylą – teismų praktika pripažįstama saistančiu ankstesnių teismų sprendimų elementu Lietuvos teisėtyroje.

Šiame modelyje precedento taikytinumas būna siejamas su juo pritaikytos statutinės normos taikytinumu, kuris grindžiamas faktinių aplinkybių panašumais / skirtumais, precedentiniame sprendime išdėstytais argumentais³⁶. Toks kriterijus savaime nėra palankus situacijų diferencijavimui pagal statutinę normą, t. y. skirtingai spręsti bylas, kuriose turi būti taikoma ta pati statutinė teisė, jeigu statutinė

³³ BUSTAMANTE, T.; PULIDO, C. B., et al. On The Philosophy <...>, p. 114; MACCORMICK, D. N.; SUMMERS, R. S., et al. Interpreting Precedents <...>, p. 122–123.

³⁴ Pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. spalio 20 d. sprendimas byloje *Vasiliauskas prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 35343/05, kt.

³⁵ Luizianos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 4 d. sprendimas byloje *Willis-Knighton Medical Center v. Caddo-Shreveport Sales and Use Tax Commission*, Nr. 04-C-0473; FON, V.; PARISI, F. Judicial <...>, p. 523.

³⁶ MACCORMICK, p. 128.

teisė palieka diskrecijos. Žinoma, tai nereiškia, kad aptariamą modelį naudojančiose teisės sistemose tokios situacijos nediferencijuojamos jas sprendžiant skirtingai, tačiau tai reiškia, kad tam diferencijavimui pagrįsti su precedento autoriteto prielaidomis susijusių argumentų ir kriterijų nėra daug. Teisėtyroje laikoma, kad vadovaujantis šiuo modeliu netaikytino precedento atskyrimo įrankis nėra reikalingas, nes precedentas tokioje teisės sistemoje nėra saistantis. Dėl to daugumoje kontinentinės teisės tradicijos valstybių teismai paprastai savo sprendimuose neargumentuoja, kodėl tam tikras precedentas taikytinas³⁷.

Ką reiškia, kad saisto ne vienas precedentas, o keletas jų – juk teismai kartais laikosi precedento, kai jis yra tik vienas, ir kartais pakeičia praktiką, kai yra daug panašių precedentų. Be to, jau buvo minėta, kad precedento autoritetą anglosaksiškoje tradicijoje stiprina tai, kad jis yra labiau paplitęs, tad nėra aišku, koks yra esminis kokybinis skirtumas tarp precedento veikimo, kada jo autoritetas yra pripažįstamas ir kada jis neigiamas, vadovaujamosi teismų praktikos modeliu. Žinoma, faktiškai šios prieigos gali skirtis nukrypimo nuo precedentų dažniu, tačiau tokiu dažniu tarpusavyje gali skirtis ir anglosaksiškos tradicijos³⁸, tačiau vien dėl to mes nelaikome precedento autoriteto jose kokybiškai, konceptualiai skirtingu. Be savito autoriteto suteikimo teismo precedentui, sunku rasti, kodėl šita prieiga galėtų būti laikoma savarankiška, apimanti specifinius argumentavimo kanonus, kurie būtų nebūdingi kitoms šiame darbe aptariamoms prieigoms. Galbūt dėl to ir būna teigiama, kad aptariamasis modelis neužtikrina teisės stabilumo ir apibrėžtumo³⁹.

Kada pagrindinis rėmimosi ankstesnėmis bylomis kriterijus yra statutinių normų taikytinumas, iššūkių remiantis teismų precedentais dažnai gali kilti, kai yra taikytinos visos tos pačios statutinės normos. Tada statutinės normos taikytinumo kriterijus (ir atitinkamai aptariama prieiga) nepadedą rasti atsakymo, todėl pagrindinę reikšmę įgyja šiame darbe pristatyti rėmimosi precedentais įrankiai.

Precedento taikytinumo atribojimas gali būti atliekamas nustačius, kad sprendžiamoje ir precedentinėje byloje reikšmingai skiriasi faktinės aplinkybės arba

³⁷ MACCORMICK, D. N.; SUMMERS, R. S. *Interpreting Precedents* <...>, p. 54, 95, 132, 175, 210, 248, 284, 308.

³⁸ SILTALA, R. *A Theory* <...>, p. 123.

³⁹ FON, V.; PARISI, F. *Judicial* <...>.

statutinės teisės kontekstas (net, kada taikytinos statutinės normos nebuvo pakeistos) arba precedentinės teisės kontekstas.

Teismų precedentų **taikytinumo standartas yra įvairialypis** (ypač – vadovaujantis bylų analogiškumo kriterijumi). Jis skiriasi priklausomai nuo precedento vaidmens sprendžiamoje byloje priimamo sprendimo motyvuojamojoje dalyje ir taikomos precedentinės taisyklės abstraktumo. Kada remiamasi teismo pozicija konkrečioje byloje, visos ankstesnės ir sprendžiamos bylos teisiškai reikšmingos aplinkybės turi būti analogiškos.

Teismų precedentai įvairiais atžvilgiais gali pasitarnauti ir kada bylos nėra analogiškos, pavyzdžiui, kaip iliustracija dėl teisės sistemoje pripažįstamų vertybių; specifiniu bylos aspektu; kaip argumentai *a contrario*. Galima rasti prieštaringų argumentų dėl tokio rėmimosi precedentais (mažiau panašiose bylose) naudos. Nesant šiuos argumentus verifikuojančių patikimų empirinių duomenų, jų svarumą įvertinti sudėtinga.

Kada byla yra išsprendžiama kitaip, negu precedentinė ir visi sprendžiamos ir precedentinės bylos **faktai yra iš esmės analogiški**, dėl ko naujojo precedento reguliavimo sritis yra tokia pati arba platesnė už ankstesniojo, bet ne siauresnė, teismo precedentas **būna įveikiamas**. Lietuvoje pripažįstamas teismo precedento įveikimo pagrindas yra objektyvi būtinybė, kada tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama.

Svarstant įveikti teismo precedentą turi būti atsižvelgiama į šiuos kriterijus:

1. Pasikeitęs socialinis, ekonominis kontekstas.
2. Pasikeitęs statutinės arba precedentinės teisės kontekstas.
3. Kada aktualus kontekstas iš esmės nesikeitė ir nukrypimas svarstomas tiesiog ieškant geriausio sprendimo svarbu, ar:
 - a. rėmimasis precedentu lemtų išties reikšmingai neteisingą bylos išsprendimą;
 - b. precedentas teisinėje sistemoje yra neigiamai vertinamas;
 - c. precedentas yra plačiai paplitęs visuomeniniuose santykiuose;
 - d. precedentas pasiteisino praktikoje – ar jo pasekmės visuomeniniams santykiams buvo veiksmingos ir atitiko precedento tikslus;
 - e. ankstesnėje byloje buvo svarstomi tie patys argumentai, kaip ir sprendžiamoje;

f. buvo įvertintos reikšmingos statutinės teisės nuostatos ar tam tikras precedentas, dėl kurių turėjo būti priimtas kitoks sprendimas.

Specifiškai precedentų įveikimui, kada tai atliekama susidūrus su jų konkurencija, yra reikšmingi keli kriterijai – precedento naujumas, paplitimas ir precedentą sukūrusio teismo sudėtis (ar atitinkamą sprendimą priėmė vienas teisėjas, išplėstinė kolegija ir pan.). Be šių kriterijų tokiose situacijose gali būti remiamasi bendraisiais precedento įveikimo kriterijais.

Svarstant įveikti precedentą taip pat kiekvienu individualiu atveju naudinga įvertinti, ar tai atlikus bus užtikrinami precedento doktrinos siekiai ir išvengiama grėsmių, kurie šiame darbe buvo aptarti kaip precedento doktrinos prielaidos.

Sprendžiant, ar nuo teismo precedento **gali nukrypti tos pačios pakopos teismas**, kuris jį ir sukūrė, ar ir **žemesnės pakopos teismas** reikšminga, kad pirmosios instancijos teismų galimybė nukrypti nuo precedentų gali lemti ilgesnį teisminį procesą, tačiau gali suteikti ir naudos – galimai kokybiškesnę teismų praktiką per aktyvesnę diskusiją ir geriausio sprendimo paiešką. Pirmosios instancijos teismams nenukrypstant nuo aukštesnės pakopos teismų praktikos, daug bylų ir argumentų pastarųjų teismų net nepasiektų, todėl prielaidos tobulėjimui būtų apribotos.

Vertinant precedento **galiojimą laike** pirmiausiai reikėtų atsižvelgti į juo pritaikytų statutinių normų galiojimą laike – jis turėtų būti taikomas tiems santykiams, kuriems taikytinos šios normos. Teismų precedentų įsigaliojimo momentą Lietuvos teismai sieja su precedento atsiradimu – nuo jo precedentu privaloma vadovautis nepriklausomai nuo to, ar ginčo santykiai susiklostė anksčiau. Precedentinės teisės lankstumo ir stabilumo užtikrinimui gali pasitarnauti tokie precedentų galiojimo laike principai:

1. Jeigu precedentu praktika pakeista dėl pasikeitusio (teisinio, vertybinio, faktinio) konteksto, tada naujas precedentas taikytinas santykiams, susiklosčiusiems nuo atitinkamo konteksto pasikeitimo.

2. Nesant šių sąlygų, su precedento doktrinos prielaidomis labiausiai derėtų, jeigu sukurtu teismo precedentu būtų vadovaujama nuo sprendimo precedentinėje byloje įsiteisėjimo, nepriklausomai nuo to, ar jis buvo sukurtas po ginčo santykių susiklostymo.

3. Precedentas, kuriuo buvo įveiktas ankstesnis, gali būti taikomas anksčiau susiklosčiusiems santykiams (retrospektyviai), jeigu jis yra palankesnis už iki jo galiojusįjį šaliam, kurios naudai turi būti aiškinama teisė.

Kada teisėtiems lūkesčiams byloje tenka itin reikšmingas vaidmuo, jų apsaugos ir precedentinės teisės plėtojimo poreikiai gali būti suderinami atidedant precedento įveikimą – sprendžiamoje byloje precedentą pritaikant, bet išaiškinant poreikį ateityje panašias bylas spręsti kitaip.

Įvertinus tyrimo uždavinių rezultatus galima daryti šias išvadas:

1. Teismų precedentų įtaka vėlesnių bylų baigčiai Vakarų teisės tradicijoje yra nevienoda, bet niekur nėra besąlygiškai determinuojanti (nuo teismų precedentų įvairiais pagrindais nukrypstama tiek anglosaksų, tiek romanų-germanų teisės tradicijos valstybėse), todėl jų veikimui apibūdinti yra tinkamas autoriteto terminas. Teismų precedentai Vakarų teisės tradicijos sistemose privalo turėti ir turi autoritetą. Šis autoritetas būdingas ir Lietuvos teismų precedentams, kuriais praktikoje dažniausiai vadovaujama pasitelkiant vyraujančios jurisprudencijos modelį.

2. Teismų precedentai Vakarų teisės tradicijoje veikia keliais būdais lemdami vėlesnių bylų baigtį: (1) kada visos reikšmingos bylų aplinkybės yra panašios ir precedentas vėlesnėje byloje lemia analogišką bylos baigtį; (2) remiantis eksplisicininiais išaiškinimais ankstesnėse bylose; (3) bei mažiau panašiose bylose (kaip šaltinis apie teisės sistemoje pripažįstamas vertybes; specifiniu bylos aspektu; kaip argumentai *a contrario*). Stipriausiai vėlesnės bylos baigtį precedentai determinuoja pirmuoju iš šių būdų.

3. Silpnas teismo precedento autoritetas suteikia teisei lankstumo – sudaro palankias prielaidas teismų praktikos tobulėjimui bei padeda išvengti precedentų taikymo, kada jie yra pasenę arba neatitinka individualaus atvejo ypatumų. Antra vertus, griežtas teismo precedento autoritetas teisei suteikia stabilumo – pasitarnauja teisės nuspėjumui, teisės vidinės darnos siekiui, asmenų lygiateisiškumo, teisinio tikrumo, teisėtų lūkesčių apsaugos principams. Nauda ir žala šiais aspektais yra pagrindinis veiksnys, į kurį turi būti atsižvelgiama kiekvienu individualiu atveju sprendžiant, ar turi būti vadovaujama teismo precedentu. Geriausiai užtikrinti šių vertybių apsaugą gali išsamūs vadovavimosi teismų precedentais kriterijai – jų nesant sunku nuspėti, kada teismo precedentu bus vadovaujama, ir dėl to neproporcingai nukenčia teisės

stabilumas. Tinkami rėmimosi precedentais kriterijai padėtų jį užtikrinti kartu išsaugant optimalų teisės lankstumą.

4. Paprastai precedentu atsisakoma vadovautis, jeigu *bylų aplinkybės yra skirtingos* arba egzistuoja pagrindas precedentą *įveikti* (pakeičiant teismo praktiką). Šie žingsniai turi didžiausią įtaką teisės stabilumui ir lankstumui precedentų veikimo kontekste. Jie paprastai atliekami pasitelkiant šiuos modelius: analogijos, taisyklės, principų, argumentų, tikslų bei vyraujančios jurisprudencijos. Požiūris, kad teismų precedentai yra tik statutinės teisės aiškinimo šaltinis, savarankiškai nėra pakankamas užtikrinti optimaliai lankstų ir stabilų vadovavimąsi teismų precedentais.

5. Teisės stabilumas ir lankstumas vadovaujantis teismų precedentais optimaliai užtikrinamas, jeigu (1) sprendžiant, *ar bylos nėra skirtingos* (ir (ne) turi būti vadovaujama precedentu), yra pasitelkiama vadovavimosi precedentais modelių visuma įvertinimui, ar bylų faktinių aplinkybių skirtumai yra reikšmingi; (2) svarstant *įveikti* teismo precedentą atsižvelgiama į teismo praktiką atspindinčius iš anksto apibrėžtus šio klausimo vertinimo kriterijus; (3) pasitelkiami tinkami teismų precedentų galiojimo laiko požiūriu principai.

AUTORIAUS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS

BALTRIMAS, J. Legal Precedents and Innovation. Interdisciplinary approach to law in modern social context: 4th international conference of PhD students and young researchers: conference papers. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016.

BALTRIMAS, J. Apylinkės teismo nutartis dėl raidės „W“: atvejo analizė precedento doktrinos aspektu. Teisės problemos, 2015, Nr. 3 (89).

BALTRIMAS, J. Rėmimasis precedentais Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Teisė, 2015, t. 97.

BALTRIMAS, J.; LANKAUSKAS, M. Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014.

BALTRIMAS, J. Europos Žmogaus Teisių Teismo argumentavimas remiantis ankstesniais savo sprendimais. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013.

BALTRIMAS, J. Teismo precedentas: kai kurie taikymo ir aiškinimo aspektai. Teisės problemos, 2012, Nr. 4 (78).

AUTORIAUS PRANEŠIMAI, PRISTATYTI NACIONALINĖSE IR TARPTAUTINĖSE KONFERENCIJOSE

Disertacijos tyrimų tarpiniai rezultatai buvo pristatyti nacionalinėse ir tarptautinėse mokslinėse konferencijose ir kituose mokslo renginiuose:

- 1) „Legal Precedents and Innovation“ tarptautinėje konferencijoje „Interdisciplinary Approach To Law In Modern Social Context“, 2016 m. balandžio 21 d.;
- 2) „Europos Žmogaus Teisių Teismo argumentavimas remiantis ankstesniais savo sprendimais“ Lietuvos teisės instituto ir Nacionalinės teismų administracijos surengtoje konferencijoje „Viršnacionalinė teisė ir jos interpretavimas: ko gali pasimokyti Lietuvos teisinė sistema“, 2015 m. balandžio 24 d.;
- 3) „Boundaries of Legally Binding Force of Precedents – Should Similar Cases Be Decided Similarly?“ Latvijos Universiteto surengtoje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Jurisprudence and Culture: Past Lessons and Future Challenges“, 2014 m. lapkričio 10 d.;
- 4) „Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai“ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos teisės instituto surengtoje apskrito stalo diskusijoje, 2014 m. spalio 27 d.;

5) „Teisė į teisingą teismą: iššūkiai ir perspektyvos“ Lietuvos teisės instituto surengtoje konferencijoje „Žmogaus teisės Lietuvoje“, 2012 m. gruodžio 10 d.

INFORMACIJA APIE AUTORIŲ

Darbo patirtis:

2016-03-08 – (dabar) Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas

2013-12-02 – 2016-03-07 Vilniaus apygardos administracinis teismas

2008-03-01 – (dabar) Lietuvos teisės institutas

Išsilavinimas

2006 - 2011 Vilniaus universitetas, Teisės fakultetas. Teisės magistro kvalifikacinis laipsnis.